

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТРАНСПОРТУ

Кафедра фінансів

Н.М. Лисьонкова, О.А. Єрмоленко

ФІНАНСОВА СТАТИСТИКА

Конспект лекцій

Харків - 2014

Лисьонкова Н.М., Єрмоленко О.А. Фінансова статистика:
Конспект лекцій. – Харків: УкрДАЗТ, 2014. – 105 с.

Вивчення даної дисципліни передбачає формування теоретичних знань і практичних навичок у системі збору, обробки та аналізу даних за допомогою методів статистичного аналізу в системі управління фінансів.

Рекомендується для студентів всіх форм навчання спеціальності 7.03050801 «Фінанси і кредит».

Л. 2, бібліогр.: 59 назв.

Конспект лекцій розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів від 4 листопада 2012 р., протокол № 4.

Рецензент

проф. І.Ю. Зайцева

Н.М. Лисьонкова, О.А. Єрмоленко

ФІНАНСОВА СТАТИСТИКА

Конспект лекцій

Відповідальний за випуск Лисьонкова Н.М.

Редактор Ібрагімова Н.В.

Підписано до друку 22.02.13 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 3,00. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

**УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

Кафедра «Фінанси»

ФІНАНСОВА СТАТИСТИКА

**Опорний конспект лекцій для студентів усіх форм навчання
за спеціальності
7.03050801 «Фінанси і кредит»**

Харків 2014

Лисьонкова Н.М., Єрмоленко О.А. Фінансова статистика: Опорний конспект лекцій. – Харків: УкрДАЗТ, 2014. – 105 с.

Вивчення даної дисципліни передбачає формування теоретичних знань і практичних навичок у системі збору, обробки та аналізу даних за допомогою методів статистичного аналізу в системі управління фінансів.

Рекомендується для студентів всіх форм навчання спеціальності 7.03050801 «Фінанси і кредит».

Іл. 2, бібліогр.: 59 назв.

Опорний конспект лекцій розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів від 4 листопада 2012 р., протокол № 4.

Рецензент
проф. І.Ю. Зайцева

ЗМІСТ

Вступ.....	4
ТЕМА 1. Теоретичні основи фінансової статистики.....	6
ТЕМА 2. Статистика державних фінансів.....	12
ТЕМА 3. Статистика кредиту.....	27
ТЕМА 4. Статистика грошового обігу.....	36
ТЕМА 5. Статистика цінних паперів.....	46
ТЕМА 6. Статистика ощадної справи.....	60
ТЕМА 7. Статистика страхування.....	67
ТЕМА 8. Статистика фінансів підприємств.....	78
Тематика індивідуальних завдань за темами дисципліни.....	95
Список літератури.....	101

ВСТУП

В умовах економічної та фінансової нестабільності, недосконалості ринкових відносин характерним є зростання інтересу до проблем дослідження стану фінансової системи країни, грошового обігу, кредитної та інвестиційної діяльності, ринку цінних паперів, конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання. І в цьому значна роль відводиться фінансовій статистиці, яка в умовах ринкової економіки є однією з важливих функцій управління, що дозволяє, використовуючи міжнародні стандарти обліку і статистики, відповідні знання та навички, проводити необхідні дослідження соціально-економічних проблем перехідного періоду та розробляти ефективні шляхи їх подолання і виходу з кризового становища. Це у свою чергу потребує розроблення та удосконалення змісту, методології та методики фінансової статистики.

Логіка роботи – від формування концепції фінансової статистики, визначення системи показників до конкретної методики статистичного аналізу та факторного впливу.

Мета дисципліни «Фінансова статистика» – вивчення теоретичного матеріалу, оволодіння методикою обробки інформації, її узагальнення та аналізу, творче використання даних фінансового стану окремих підприємств на макрорівні, вміння на їх основі робити висновки і приймати рішення щодо розвитку фінансової сфери.

Вивчення даної дисципліни передбачає формування теоретичних знань і практичних навичок у системі збору, обробки та аналізу даних за допомогою методів статистичного аналізу в системі управління фінансів.

Предметом вивчення дисципліни є кількісна характеристика обсягу, динаміки і взаємопов'язаних явищ і процесів, що відбуваються у фінансовій системі за конкретних умов, певний проміжок часу і простору, а також їх вплив на фінансові результати з точки зору їх ефективності.

Основні завдання курсу:

- вивчення теоретичних основ фінансової статистики та економіки;

- оволодіння методиками обробки інформації, порівняльного аналізу економічних явищ у галузі фінансів;
- оволодіння навиками об'єктивного розуміння результатів діяльності;
- формування критичного мислення при аналізі взаємозв'язків економічних явищ і процесів різних рівнів;
- прогнозування розвитку фінансів і економіки в цілому.

Вивчення дисципліни передбачає також самостійну роботу з літературою, статистичними даними (збірниками), що сприяє кращому закріпленню теоретичних знань, набуттю практичних навиків і розвитку самостійного мислення, критичного підходу до аналізу одержаних результатів і формування висновків.

У процесі вивчення дисципліни студенти повинні:

- оволодіти теоретичним матеріалом курсу;
- знати систему показників соціально-економічної, фінансової статистики та особливості їх прояву в умовах ринкової економіки;
- вміти проводити розрахунки статистичних показників для вивчення структури, динаміки та аналізу державного бюджету, кредиту грошового обігу, ощадної справи, цінних паперів, страхування та фінансового стану підприємств;
- застосовувати різноманітні статистичні методи та прийоми для розв'язання складних фінансово-статистичних завдань, обґрунтування управлінських рішень у фінансовій сфері;
- застосовувати набуті результати досліджень для прогнозування перспектив розвитку.

Тільки оволодіння необхідними методами статистичного аналізу, практичними навиками дозволить майбутньому спеціалісту приймати нестандартні управлінські рішення щодо виведення економіки на більш високий рівень розвитку.

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ СТАТИСТИКИ

План

- 1.1 Предмет, метод і завдання фінансової статистики.
- 1.2 Система показників окремих галузей фінансової статистики.
- 1.3 Організація фінансової статистики.

Основні поняття і терміни: фінансова статистика, аналіз, синтез, порівняння, предмет фінансової статистики, метод фінансової статистики, об'єкт фінансової статистики, державний бюджет, грошовий обіг, кредит, ощадна справа, інвестиційна діяльність, страхування, фінанси галузей народного господарства, органи державної статистики.

1.1 Предмет, метод і завдання фінансової статистики

Фінансова статистика є галуззю економічної статистики, що вивчає кількісну сторону масових явищ і процесів у фінансовій сфері (розподіл і кінцеве використання ВВП, утворення первинних і кінцевих доходів домашніх господарств, державних установ і громадських організацій, нагромадження основних засобів і матеріальних обігових коштів), займається реєстрацією, зведенням і групуванням факторів, виражає їх у вигляді статистичних показників, які потім аналізує [14].

Фінансова статистика вивчає закони руху грошових, кредитних, фінансових ресурсів в умовах ринкової економіки, забезпечує кількісну оцінку соціально-економічних явищ і процесів у фінансовій сфері.

При цьому слід зазначити, що при вивченні кількісної сторони явищ фінансова статистика керується законами філософії, а також спирається на принцип взаємного зв'язку і взаємної обумовленості всіх суспільних явищ. Також фінансова статистика керується принципом розвитку, згідно з яким при вивченні суспільних явищ необхідно виходити з того, що вони перебувають у постійному русі, тобто у процесі виникнення, становлення, розвитку і зникнення. Цей принцип передбачає

використання в дослідженні даних за певний проміжок часу, що дає можливість виявити динамічні тенденції та закономірності, прогресивні зміни в розвитку явищ [14].

Велике значення у дослідженнях мають такі загальнонаукові категорії, як аналіз і синтез, порівняння.

Категорія аналізу дозволяє проводити уявний розклад явища на окремі складові, що робить можливим вивчення кожного окремого елемента; синтез являє собою об'єднання окремих частин якоїсь складової і на цій основі отримання більш повної та об'єктивної інформації про повноту і масштаби того чи іншого явища, процесу. Прийом порівняння дозволяє виявити загальні ознаки та відмінні риси, характерні тільки певним сторонам однотипних явищ. При цьому для більш ефективного порівняння аналізу доцільно оцінювати рівень змін, розвитку не тільки між окремими явищами, але і порівняно з конкретною базою, яка виступає певним критерієм із оптимальними параметрами.

Предметом фінансової статистики є кількісна характеристика обсягу, структури, динаміки та взаємозв'язків явищ і процесів, що відбуваються у фінансовій системі за конкретних умов, певний проміжок часу і простору [8, 59].

Метод статистики фінансів значною мірою відповідає методам інших розділів соціально-економічної статистики, хоч і має визначену специфіку. Статистика фінансів використовує значною мірою методи статистичного аналізу.

Важливе місце у фінансовій статистиці займають такі методи статистичного аналізу, як метод середніх величин, індексний метод, метод кількісного фінансового аналізу, вищі фінансові обчислення, визначення залежності кінцевих результатів від основних параметрів фінансової операції, використання традиційних підходів до вивчення розвитку явищ у динаміці, кореляційно-регресійного аналізу і т. п. Для посилення аналітичних функцій фінансової статистики необхідно займатися комплексними статистичними дослідженнями процесів формування й розподілу прибутку, наводити повну оцінку ефективності розподільчих відносин в економіці, економічних наслідків інфляційних процесів, фінансово-вартісних аспектів відтворення [8,59].

Основні завдання фінансової статистики:

- розроблення методології та методів обчислення показників, які відображають особливості фінансової системи, їх аналіз;
- вивчення процесів виробництва, розподілу, перерозподілу та використання національного продукту у фінансовому секторі і визначення на цій основі закономірностей в економіці;
- вивчення характеру та дії основних законів у фінансовій системі країни;
- розроблення та побудова прогнозних розрахунків, необхідних для обґрунтування перспективних напрямків розвитку фінансової політики.

1.2 Система показників окремих галузей фінансової статистики

У розподілі та використанні валового національного продукту, національного доходу беруть участь усі галузі фінансової системи:

- державний бюджет;
- грошовий обіг;
- кредит;
- ощадна справа;
- інвестиційна діяльність;
- страхування;
- фінанси галузей народного господарства [14].

Важлива роль у статистиці фінансів відводиться системі показників і вдосконаленню методології їх обчислення. Отже, завдяки аналізу статистичних показників можна отримати найбільш повну характеристику виконання планів, структурних змін, темпів зростання окремих напрямків діяльності фінансових і кредитних установ, ефективності використання їх ресурсів, встановлення факторів, що впливають на фінансовий стан і кінцеві результати діяльності суб'єктів фінансової системи країни.

Система статистичних показників – це комплекс взаємопов'язаних показників, які дозволяють отримати цілісну,

всєбічну характеристику будь-якого масового явища або процесу [9, 59].

Отже, статистичні показники характеризують розмір, склад, динаміку та взаємозв'язок суспільних явищ. При цьому кожна галузь фінансової статистики має свою специфічну, притаманну саме їй, систему показників, які дозволяють вивчити закономірності в розвитку грошового обігу, кредиту, використання ВВП, структуру й динаміку доходів і видатків державного бюджету, оборотності цінних паперів, ефективності страхування, фінансового стану підприємств і організацій.

Система показників статистики державного бюджету включає:

- показники доходів;
- показники видатків;
- перевищення доходів над видатками (профіцит);
- перевищення видатків над доходами (дефіцит);
- державний борг.

Система показників статистики кредиту включає:

- склад позичок;
- обсяг погашених позичок;
- залишки заборгованості по позичках;
- розмір простроченої заборгованості;
- обіговість кредитів і їх динаміку;
- тривалість користування позикою;
- ефективність довгострокового кредиту.

Система показників статистики грошового обігу включає:

- грошову масу в обігу;
- грошові агрегати;
- грошову базу;
- обсяг грошового обігу;
- платіжний оборот;
- купюрний склад грошової маси.

Система показників статистики ощадної справи включає:

- кількість установ ощадного банку;
- чисельність і склад вкладників;
- суму внесених вкладів;
- середній розмір вкладу на одного вкладника;
- середню суму вкладу на одну установу ощадного банку;

- середній строк зберігання вкладів.

Система показників статистики інвестиційної діяльності включає:

- чистий потік грошових коштів;
- чисту теперішню вартість проекту;
- внутрішню ставку доходу;
- період окупності інвестицій;
- індекс прибутковості.

Система показників статистики страхування включає:

- страхове поле;
- кількість застрахованих об'єктів;
- страхову суму застрахованого майна;
- страховий платіж;
- кількість об'єктів, що постраждали;
- суми виплат страхового відшкодування;
- середню суму застрахованих об'єктів;
- показник збитковості страхової суми;
- коефіцієнт фінансової сталості та інше.

Система показників статистики фінансів галузей народного господарства включає:

- прибуток;
- рентабельність;
- наявність оборотних коштів, їхню оборотність;
- сумарну заборгованість по зобов'язаннях;
- дебіторську та кредиторську заборгованість;
- ліквідність та інше.

1.3 Організація фінансової статистики

Статистика фінансів покликана забезпечити збір, обробку і аналіз інформації про рівень і фінансові можливості розвитку країни. Статистичні дані є одним з визначальних орієнтирів економічної політики, сприяють створенню об'єктивного і науково обґрунтованого стратегічного курсу економічних і фінансових перетворень [13, 27].

В Україні державна фінансова статистика представлена управліннями статистики фінансів, які займаються збором,

обробкою та аналізом статистичної інформації по фінансових показниках, керують методичною роботою в цій галузі [14].

Функції статистичної служби виконують як органи державної статистики, так і органи відомчої статистики.

Органи державної статистики представлені Державним комітетом статистики України, до структури якого входять Департамент макроекономічної статистики, Департамент статистики виробництва, Департамент статистики праці, Департамент статистики цін, Департамент статистики сільського господарства та навколишнього середовища, Департамент міжгалузевої статистики підприємств, Департамент статистики торгівлі, Департамент статистики послуг, Управління статистики зовнішньоекономічної діяльності, Департамент планування та організації статистичних спостережень, Департамент статистики населення, Департамент обстежень домогосподарств, Департамент зведеної інформації та міжнародного співробітництва, Департамент фінансового забезпечення, бухгалтерського обліку та звітності, Департамент організаційного забезпечення, Адміністративно-господарський департамент.

Збором, обробкою та аналізом фінансових даних внутрішньогалузевого характеру займаються банківські та інші фінансові установи.

Основні розділи статистики грошового обігу, платіжного балансу готуються в Національному банку України, який також визначає форми звітності і порядок їх складання, що у свою чергу дозволяє забезпечити виконання регуляторних і наглядових функцій.

Установлені вимоги до звітності повинні виконуватися всіма суб'єктами господарювання, а саме:

- банками та фінансово-кредитними установами, розташованими на території України, - для складання грошово-кредитної банківської статистики;
- всіма суб'єктами підприємницької діяльності - для складання статистики платіжного балансу та здійснення валютного контролю [14].

Власником зведеної інформації з питань грошово-кредитної та банківської діяльності є Національний банк, який регулює режим доступу до неї згідно з чинним законодавства України.

Питання для самоконтролю

- 1 Дайте визначення предмету статистики фінансів.
- 2 У чому відмінність фінансової статистики від інших галузевих статистик?
- 3 Які принципи використовує фінансова статистика?
- 4 Що є методом статистики фінансів?
- 5 Перелічіть основні завдання статистики фінансів.
- 6 Дайте характеристику показникам статистики фінансів.
- 7 Які галузі фінансової статистики ви знаєте?
- 8 Що вивчає кожна галузь фінансової статистики?
- 9 Які відомчі структури займаються збором, обробкою та аналізом статистичної інформації?
- 10 Які установи займаються збором, обробкою та аналізом фінансових даних внутрішньогалузевого характеру?
- 11 Хто визначає форми звітності і порядок їх складання?
- 12 Хто є власником зведеної інформації з питань грошово-кредитної та банківської діяльності?

ТЕМА 2. СТАТИСТИКА ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

План

- 2.1 Сутність, характерні риси та завдання статистики державних фінансів.
- 2.2 Соціально-економічна суть державного бюджету та завдання його статистичного вивчення.
- 2.3 Система показників статистики державного бюджету.
- 2.4 Статистичні методи вивчення показників державного бюджету.

Основні поняття і терміни: державні фінанси, фінансова система, державні доходи, державні видатки, державний бюджет, зведений бюджет, доходи державного бюджету, видатки державного бюджету, податкові доходи, неподаткові доходи, поточні видатки, капітальні видатки, бюджетна система України, профіцит та дефіцит бюджету, державний борг, показники статистики державного бюджету.

2.1 Сутність, характерні риси та завдання статистики державних фінансів

Державні фінанси – це система грошових фондів, зосереджених у руках держави і призначених для виконання властивих їй функцій, а також сукупність форм і методів, за допомогою яких ці функції реалізуються [10, 17].

Оскільки державні фінанси являють собою складову частину фінансової системи країни, а фінансова діяльність держави при цьому базується на законодавчо визначених формах мобілізації доходів і витрат, то і завдання державних фінансів полягає в досягненні економічного, соціального та політичного прогресу в державі.

Фінансова система України - це сукупність різних сфер фінансових відносин, кожна з яких має свої особливості у формуванні та використанні грошових фондів, відрізняється роллю у соціально-економічному розвитку суспільства [12].

Мета функціонування фінансової системи:

- регулювання економічних процесів розвитку виробництва;
- вирішення соціальних проблем;
- регулювання та вирішення проблем в окремих регіонах країни;
- розвиток зовнішньоекономічних відносин.

За внутрішньою будовою фінансова система являє собою сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних фінансових відносин, які відображають специфічні форми та методи розподілу та перерозподілу ВВП [36, 53].

Головним завданням побудови національної фінансової системи є забезпечення максимальної мобілізації наявних у суспільстві фінансових ресурсів і залучення при обґрунтованих потребах їх ззовні, установлення передумов для їх ефективного використання і максимізації на цій основі виробництва ВВП. Рух грошових потоків через ланки та сфери фінансової системи повинен сприяти формуванню у кожного суб'єкта доходів, що відображають його продуктивність і є достатніми для забезпечення потреб його діяльності [31, 35].

Основною сферою перерозподілу ВВП є державні фінанси, а тому всі суб'єкти розподільчих відносин заінтересовані в її оптимальності.

Державні фінанси включають:

- центральні ланки – бюджет, фонди цільового призначення і державний кредит;
- децентралізовані ланки – фінанси суб'єктів господарювання.

Характерними рисами сучасних фінансів є:

- грошова форма;
- розподіл ВВП через реальні грошові фонди.

Функції державних фінансів:

- формування централізованих фондів грошових коштів (відображається у державних доходах);
- використання державних доходів (відображається у державних видатках);
- контроль за розподілом фінансових ресурсів (відображається у формі державного фінансового контролю).

Державні доходи – грошові відносини з приводу розподілу та перерозподілу ВВП, пов'язані з формуванням фінансових фондів держави.

За матеріальним змістом державні доходи - сума коштів, що мобілізуються державою для виконання своїх функцій [53].

Структура державних доходів і їх взаємозв'язок наведено на рисунку 2.1.

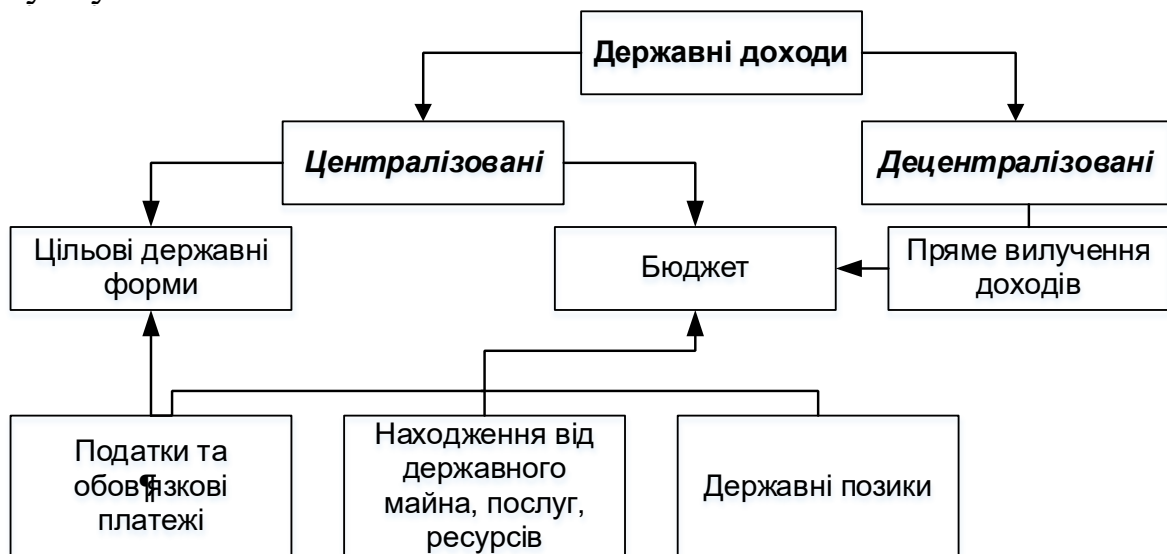

Рисунок 2.1 – Структура державних доходів

Державні видатки – сума коштів, що витрачається державою в процесі здійснення її фінансової діяльності з метою фінансування витрат розширеного відтворення та задоволення інших потреб суспільства.

Структуру та напрями використання державних видатків наведено на рисунку 2. 2.

Отже, основне призначення системи державних доходів - це створення надійної фінансової бази для забезпечення фінансової діяльності держави. Система ж державних видатків призначена забезпечити раціональне розміщення та ефективне використання державних коштів в умовах ринкових відносин.

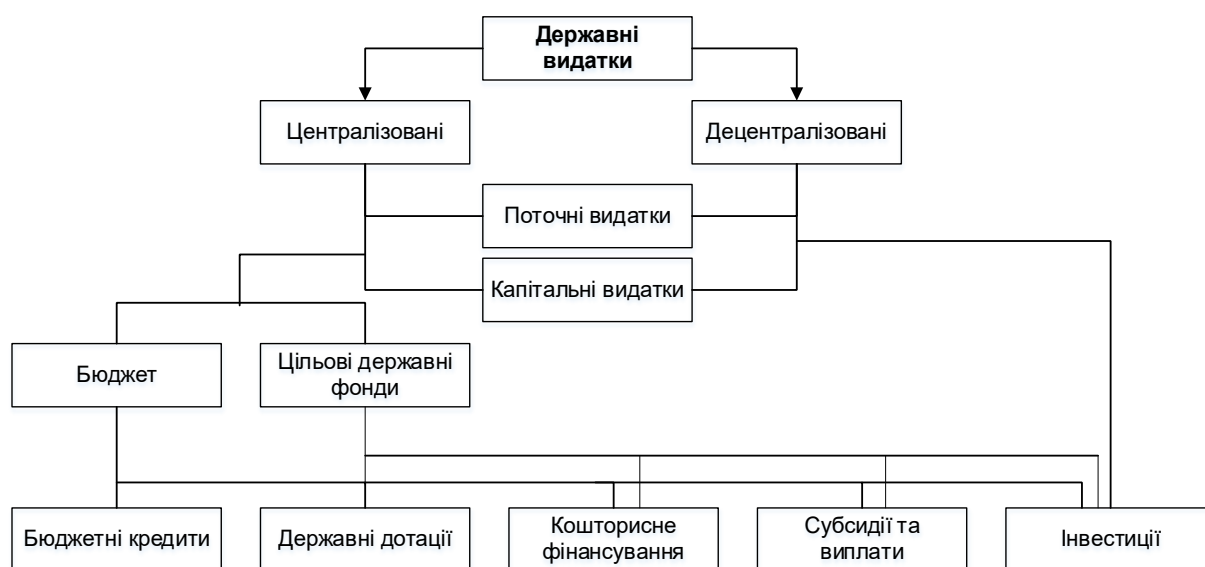

Рисунок 2.2 – Система державних видатків

Основними завданнями статистики державних фінансів є:

- вивчення кількісних закономірностей масових процесів у сфері державних фінансів;
- збір, групування та узагальнення статистичної інформації для аналізу, планування та прогнозування;
- визначення обсягу державних фінансів, їхньої структури та динаміки;
- вивчення структурних зрушень у системі державних фінансів під впливом змін в економіці країни;
- виявлення факторів, що впливають на формування доходів і витрат державних фінансів;

- дослідження змісту та спрямованості фіскальної політики, її вплив на економіку;
- формування ефективної економічної стратегії державного управління.

2.2 Соціально-економічна суть державного бюджету та завдання його статистичного вивчення

Державний бюджет – це фінансовий план країни, який відображає реальні економічні відносини між державою та іншими економічними суб'єктами з приводу утворення та використання фонду грошових ресурсів країни, призначених для виконання функцій держави шляхом розподілу та перерозподілу ВВП [3, 49].

Причини функціонування державного бюджету:

- існування товарно-грошових відносин;
- функціонування держави;
- потреби розширеного відтворення.

Механізм функціонування державного бюджету можна розподілити на дві складові:

- 1) джерела формування бюджетного фонду;
- 2) напрями використання.

Джерела формування державного бюджету:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- бюджетні трансферти;
- цільові бюджетні фонди.

Напрями використання державного бюджету:

- економічна діяльність держави;
- соціальна сфера та соціальний захист населення;
- національна оборона;
- державне управління;
- правоохоронна діяльність;
- зовнішньоекономічна діяльність;
- обслуговування державного боргу.

Бюджетна система України складається:

- 1) з Державного бюджету України;
- 2) республіканського бюджету Автономної Республіки Крим;
- 3) місцевих бюджетів.

Сукупність показників Державного бюджету, республіканського бюджету АРК та місцевих бюджетів утворюють **Зведений бюджет України**.

Розрізняють два види бюджетів:

- бюджет-брутто – це форма побудови бюджету, у якій доходи і витрати показуються в розгорнутому вигляді без сальдування зустрічних платежів;
- бюджет-нетто - форма побудови бюджету, у якій доходи і витрати окремих бюджетів показуються як сальдо, тобто з урахуванням зустрічних платежів.

Бюджет-нетто менший за бюджет-брутто. Різниця між ними являє собою внутрішній оборот грошових коштів, який не збільшує реальних доходів і видатків зведеного бюджету України.

Фінансова політика держави має ґрунтуватися тільки на реальному бюджеті. Оптимізація складу і структури доходів і видатків бюджету відображає збалансованість фінансової політики [35].

Формування бюджету передбачає вирішення таких завдань:

- 1) визначення реальних обсягів доходів;
- 2) оптимізація структури видатків на основі забезпечення максимального рівня зростання ВВП при задоволенні необхідного мінімального рівня соціальних потреб;
- 3) збалансування бюджету.

Можливі шляхи збалансування бюджету:

- 1) збільшення доходів – введення нових податків, підвищення ставок чи розширення об'єкта оподаткування з діючих податків, розширення використання неподаткових доходів;
- 2) скорочення видатків – пропорційного чи селективного;
- 3) на основі прийняття бюджетного дефіциту з установленням джерел його покриття (державні позики або грошова емісія).

Основні завдання статистики Державного бюджету:

- збір та аналіз даних про виконання плану й динаміки доходів і видатків Державного бюджету;
- вивчення та аналіз структури доходів бюджету;
- вивчення та аналіз структури видатків бюджету;
- забезпечення контролю за доходами та видатками в розрізі окремих розділів, статей і параграфів;
- аналіз джерел фінансування бюджетного дефіциту;
- вивчення розміру державного внутрішнього боргу, шляхи його покриття;
- вивчення взаємозв'язку доходів державного бюджету з найважливішими макроекономічними показниками;
- прогнозування доходів і витрат.

Інформаційними джерелами для статистики Державного бюджету є:

- 1) дані регіональних відділень Державної податкової адміністрації;
- 2) бухгалтерська і статистична звітність, що надається окремими одиницями податкового обліку;
- 3) дані бухгалтерського обліку та звітності Державного казначейства.

Основними завданнями структурної побудови системи державних фінансів є встановлення оптимального співвідношення між її рівнями, що дозволить забезпечити як збалансований розвиток окремих регіонів, так і оптимальний галузевий розвиток країни.

2.3 Система показників статистики Державного бюджету

Статистика вивчає доходи і видатки державного бюджету за допомогою системи показників, аналіз яких дозволяє одержати необхідні дані про структурні зміни та основні джерела формування доходів і напрямки використання одержаних коштів.

До основних показників статистики Державного бюджету відносять:

- показники доходів;
- показники видатків;
- перевищення доходів над видатками (профіцит);

- перевищення видатків над доходами (дефіцит);
- державний борг.

Доходи Державного бюджету – здійснювані на підставі правових норм обов’язкові та добровільні надходження до бюджету, що використовуються державою для виконання своїх функцій [53].

Розрізняють два види бюджетних надходжень:

1) загальні, які формують загальний фонд бюджету і по цільових напрямках не використовуються;

2) спеціальні, які зараховуються до спеціального фонду бюджету і використовуються по напрямках, передбачених законодавством.

Структура доходу Державного бюджету:

1 Податкові надходження:

1.1 Податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості.

1.2 Внутрішні податки на товари та послуги.

1.3 Платежі за використання природних ресурсів.

1.4 Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції.

1.5 Інші податкові надходження.

2 Неподаткові надходження:

2.1 Доходи від власності та підприємницької діяльності.

2.2 Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу.

2.3 Находження від штрафів і фінансових санкцій.

2.4 Інші неподаткові надходження.

3 Доходи від операцій з капіталом:

3.1 Доходи від продажу основного капіталу.

3.2 Надходження від продажу з державних запасів товарів.

3.3 Надходження від продажу землі та нематеріальних активів.

3.4 Податки на фінансові операції та операції з капіталом.

4 Цільові державні фонди:

4.1 Збір на обов’язкове соціальне страхування на випадок безробіття.

4.2 Платежі до фонду соціального захисту інвалідів.

4.3 Збір за забруднення навколишнього природного середовища.

Видатки бюджету – це законодавчо визначені норми і напрями використання бюджетних коштів, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів, які направляються на погашення основної суми боргу та повернення до бюджету сум, сплачених надміру.

Складові видаткової частини Державного бюджету:

1 Видатки загального фонду, які фінансуються за рахунок загального фонду бюджету і не мають конкретних джерел фінансування.

2 Видатки спеціального фонду, які фінансуються за рахунок цільових доходів і направляються на конкретні заходи.

Видатки Державного бюджету можуть направлятися як на поточні, так і на капітальні цілі, надаватися на поворотній і безповоротній основах.

Поточні видатки – це видатки бюджету на фінансування підприємств, установ, організацій і органів, визначені на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення [3, 58].

Структура поточних видатків:

- 1) видатки на товари та послуги;
- 2) оплата праці працівників бюджетних установ;
- 3) нарахування на заробітну плату;
- 4) витрати на відрядження;
- 5) придбання предметів постачання та матеріалів;
- 6) оплата комунальних послуг та енергоносіїв;
- 7) оплата послуг бюджетних установ;
- 8) виплата процентів;
- 9) трансфертні платежі органам державного управління.

Капітальні видатки – це видатки бюджету на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності держави.

Структура капітальних видатків:

- 1) придбання основного капіталу;
- 2) капітальне будівництво;
- 3) капітальний ремонт;
- 4) придбання землі та нематеріальних активів;
- 5) придбання обладнання та предметів довгострокового користування;

- 6) створення державних запасів і резервів;
- 7) капітальні трансферти;
- 8) нерозподілені витрати.

Причини бюджетного дефіциту:

- спад і скорочення обсягів виробництва;
- неефективна структура народного господарства, а отже, і зниження ефективності функціонування окремих секторів економіки;
- падіння доходів в умовах кризового стану економіки;
- наявність тіньового сектора економіки;
- надмірні державні видатки з бюджету у вигляді дотацій певним галузям економіки;
- інфляція;
- низька податкова дисципліна;
- зростання внутрішнього та зовнішнього боргу;
- нестабільна політична ситуація та інше.

Доходи та видатки бюджету статистика вивчає за допомогою такої системи показників:

1 Показники виконання плану. Характеризують ступінь фактичного надходження доходів і фактичного використання коштів бюджету порівнянно з їх плановими показниками.

2 Структура доходів (видатків) бюджету. Характеризує частку (питому вагу) окремих розділів, статей, параграфів бюджетної класифікації до загального обсягу доходів (витрат) бюджету.

3 Показники динаміки доходів і видатків бюджету. Характеризують тенденції, закономірності, зміни у формуванні та використанні Державного бюджету у часі. Для цього визначаються: абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту, абсолютне значення 1 % приросту та відповідні середні показники.

4 Показники бюджетних закладів. Характеризують стан мережі, чисельність працівників, фонд заробітної плати, контингент бюджетних закладів, середній розмір бюджетних витрат на душу населення (контингенту) у звітному році порівняно з попередніми роками, а також плановими даними. Розраховують вплив окремих факторів на виявлені зміни (відхилення).

2.4 Статистичні методи вивчення показників Державного бюджету

Для аналізу динаміки основних показників Державного бюджету доцільно використовувати систему індексів: зведені індекси, індекси середніх величин та ін.

Так, наприклад, динаміку бюджетних витрат на душу населення вивчають за допомогою індексного методу, зокрема індексів середніх величин:

- індекс змінного складу;
- індекс постійного (фіксованого) складу;
- індекс структурних зрушень.

Індекс змінного складу відображає зміни бюджетних витрат на душу населення у звітному році порівняно з базовим і розраховується за такою формулою:

$$I_{\bar{w}} = \frac{\sum W_1 \cdot N_1}{\sum N_1} \div \frac{\sum W_0 \cdot N_0}{\sum N_0} = \frac{\sum W_1 \cdot N_1}{\sum W_0 \cdot N_0} \div \frac{\sum N_1}{\sum N_0}, \quad (2.1)$$

де W_0, W_1 – бюджетні витрати на душу населення відповідно у базовому та звітному періодах;

N_0, N_1 – середня чисельність населення або контингенту відповідно у базовому та звітному періодах.

Втрати на душу населення розраховується так:

$$W = \frac{Q}{N}, \quad (2.2)$$

де Q – загальний обсяг витрат.

Індекс постійного (фіксованого) складу відображає вплив змін у бюджетних витратах на душу певних категорій (груп) населення (контингенту) на середні витрати з бюджету на душу населення (контингенту) за умови, що чисельність приймається на рівні звітного періоду:

$$I_w = \frac{\sum W_1 \cdot N_1}{\sum N_1} \div \frac{\sum W_0 \cdot N_1}{\sum N_1} = \frac{\sum W_1 \cdot N_1}{\sum W_0 \cdot N_1} \quad (2.3)$$

Індекс структурних зрушень відображає вплив у зміні чисельності окремих груп (категорій) населення чи бюджетного контингенту на середні бюджетні витрати на душу населення за умови, що розмір витрат з бюджету на душу населення приймається на рівні базового періоду:

$$I_N = \frac{\sum W_0 \cdot N_1}{\sum N_1} \div \frac{\sum W_0 \cdot N_0}{\sum N_0} = \frac{\sum W_0 \cdot N_1}{\sum W_0 \cdot N_0} \div \frac{\sum N_1}{\sum N_0} \quad (2.4)$$

Між розрахованими індексами існує взаємозв'язок:

$$I_{\bar{w}} = I_w \cdot I_N \quad (2.5)$$

Тобто індекси постійного складу і структурних зрушень є факторними відносно індексу змінного складу.

Щоб правильно розрахувати вплив того чи іншого фактора за допомогою відповідних індексів, потрібно правильно визначити, який з факторів є умовно «якісним», тобто його вплив більш вагомий, а який є умовно «кількісним». Вплив «якісного» фактора розраховується за допомогою індексу фіксованого складу і знаходиться тільки в чисельнику, а вплив «кількісного» розраховується за допомогою індексу структурних зрушень і знаходиться як у чисельнику, так і в знаменнику.

Отже, у нашому прикладі, W – це «якісний» показник, а N – «кількісний».

Абсолютний розмір зміни бюджетних витрат розраховується як

$$\Delta Q = \sum W_1 \cdot N_1 - \sum W_0 \cdot N_0, \quad (2.6)$$

у тому числі за рахунок:

а) зміни середнього розміру бюджетних витрат на душу населення або контингенту:

$$\Delta Q_{\bar{W}} = (W_1 - W_0) \cdot \sum N_1 ; \quad (2.7)$$

б) зміни середньої чисельності населення чи бюджетного контингенту:

$$\Delta Q_N = (\sum N_1 - \sum N_0) \cdot W_0. \quad (2.8)$$

Правильність розрахунку впливу окремих факторів перевіряється так:

$$\Delta Q_W + \Delta Q_N = \Delta Q. \quad (2.9)$$

Важливим завданням статистики Державного бюджету є вивчення та аналіз закономірностей формування доходів і витрат Державного бюджету на всіх рівнях бюджетної системи [27, 56].

Зміна суми податкових доходів можлива за рахунок таких факторів:

- зміна податкової ставки (S);
- зміна податкової бази (P);
- зміна кількості платників податку (K).

Сума сплаченого податкового доходу розраховується (D) як

$$D = K \cdot S \cdot P. \quad (2.10)$$

Зміна суми податку за аналізований період визначається як

$$\Delta D = \sum K_1 \cdot P_1 \cdot S_1 - \sum K_0 \cdot P_0 \cdot S_0. \quad (2.11)$$

На зміну суми податку (ΔD) впливають такі фактори:

1) зміна величини податкової ставки:

$$\Delta D_S = \sum K_1 \cdot P_1 \cdot S_1 - \sum K_1 \cdot P_1 \cdot S_0 ; \quad (2.12)$$

2) зміна податкової бази:

$$\Delta D_P = \sum K_1 \cdot P_1 \cdot S_0 - \sum K_1 \cdot P_0 \cdot S_0; \quad (2.13)$$

3) зміна кількості платників податку:

$$\Delta D_K = \sum K_1 \cdot P_0 \cdot S_0 - \sum K_0 \cdot P_0 \cdot S_0. \quad (2.14)$$

Загальна зміна суми податкових платежів розраховується як

$$\Delta D = \Delta D_S + \Delta D_P + D_K. \quad (2.15)$$

Вивчення впливу обсягу валового внутрішнього продукту, використаного національного доходу, податкових надходжень на рівень доходів Державного бюджету доцільно проводити за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, суть якого полягає у виявленні щільності зв'язку між доходами Державного бюджету та валовою доданою вартістю.

Для оцінки тісноти зв'язку використовується рівняння прямої лінії:

$$Y_x = a + b \cdot x, \quad (2.16)$$

де x – валова додана вартість (значення факторної ознаки);

Y_x – доходи Державного бюджету (значення результативної ознаки);

a, b – сталі величини, які називають параметрами рівняння.

Для розв'язання рівняння прямої лінії застосовують таку систему нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} \sum y = na + b \sum x; \\ \sum xy = a \sum x + b \sum x^2. \end{cases} \quad (2.17)$$

При цьому параметри розраховуються за формулами

$$a = \frac{\Sigma y \cdot \Sigma x^2 - \Sigma xy \cdot \Sigma x}{n \Sigma x^2 - \Sigma x \cdot \Sigma y}; \quad (2.18)$$

$$b = \frac{n \Sigma xy - \Sigma x \cdot \Sigma y}{n \Sigma x^2 - \Sigma x \cdot \Sigma y}. \quad (2.19)$$

Оцінка щільності зв'язку характеризує ступінь залежності між ознаками і для її визначення найчастіше використовують лінійний коефіцієнт кореляції:

$$r = \frac{\Sigma_1^n (x - \bar{x}) \cdot (y - \bar{y})}{\sqrt{\Sigma_1^n (x - \bar{x})^2 \cdot \Sigma_1^n (y - \bar{y})^2}}. \quad (2.20)$$

Коефіцієнт r змінюється в межах ± 1 . Додатне значення цього показник свідчить про прямий зв'язок, від'ємне – про зворотний. Чим більше значення r , тим щільніший зв'язок між y та x , і навпаки [14].

Нестабільність вітчизняного податкового законодавства, проблеми з обліком податкових надходжень, нестабільність податкової бази, постійні зміни в методології розрахунку тих чи інших статей бюджету значно ускладнюють аналіз показників звітності, належне статистичне забезпечення бюджетного процесу, а отже, і рівень об'єктивності одержаних результатів.

Питання для самоконтролю

- 1 У чому сутність державних фінансів, їх структура?
- 2 У чому полягає мета функціонування фінансової системи?
- 3 Що вивчає статистика державних фінансів?
- 4 Назвіть функції державних фінансів.
- 5 Що являє собою зведений бюджет України?
- 6 Дайте характеристику структури дохідної частини бюджету.

7 У чому різниця між поточними та капітальними видатками?

8 Як розраховується профіцит (дефіцит) бюджету?

9 Назвіть основні показники статистики Державного бюджету.

10 Назвіть і дайте характеристику статистичним методам аналізу Державного бюджету.

11 У чому, на ваш погляд, полягають проблеми в дослідженні Державного бюджету з точки зору правдивості, об'єктивності, своєчасності і повноти одержання результатів?

ТЕМА 3. СТАТИСТИКА КРЕДИТУ

План

3.1 Поняття, види кредиту та завдання його статистичного вивчення.

3.2 Показники статистики кредиту.

3.3 Статистичний аналіз кредиту і ефективності його використання.

Основні поняття і терміни: кредит, кредитні відносини, комерційний кредит, банківський кредит, державний кредит, споживчий кредит, іпотечний кредит, міжнародний кредит, обсяг виданих позичок, середні залишки заборгованості, середній розмір позики, тривалість користування короткостроковим кредитом, оборотність кредиту, ефективність використання кредиту.

3.1 Поняття, види кредиту та завдання його статистичного вивчення

Кредит – це економічні відносини, що виникають між кредиторами і позичальниками з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів і використання їх на умовах повернення й оплати [5].

Отже, кредитні відносини функціонують у системі економічних відносин.

Складовими кредитних відносин є:

- кредитно-грошові відносини;
- кредитно-товарні відносини.

Таким чином, у сучасних умовах кредитні відносини розвиваються:

- між банками та населенням;
- державою, банками та окремими господарюючими суб'єктами;
- господарюючими суб'єктами;
- підприємствами, організаціями, господарюючими суб'єктами, з одного боку, і населенням - з іншого;
- фізичними особами.

На даному етапі в економічній науці виділяють такі види кредиту:

1 Комерційний – це товарна форма кредиту, яка формує відносини між продавцями та покупцями, у процесі яких останні одержують товари чи послуги з відстрочкою платежу.

Даний вид кредиту оформлюється векселем.

2 Банківський кредит – це кредит, який надається банками підприємствам, державі, населенню в грошовій формі, тобто даний вид кредиту передбачає, що однією із сторін кредитної угоди є банк.

При цьому кредитні відносини поділяються на дві групи:

перша група – кредити, які банк сам отримує для формування своїх ресурсів за рахунок залучення депозитів, вкладів, позик, випуску облігацій, векселів, міжбанківських кредитів;

друга група – це кошти, які банк надає своїм клієнтам.

Сфера використання банківського кредиту ширша, ніж комерційного, тому що банківський кредит обслуговує не тільки обіг товарів, але і накопичення капіталу.

3 Державний кредит – залучення державою тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб у розпорядження відповідних органів державної влади для використання їх на фінансування державних витрат [6].

До інструментів державної позики відносять облігації, векселі, сертифікати.

4 Споживчий кредит – кредит, що надається банком, підприємством чи організацією фізичній особі для придбання предметів особистого споживання переважно тривалого користування (житла, транспортних засобів, меблів, теле- та радіоапаратури, іншої побутової техніки) [6].

5 Іпотечний кредит – це довгострокові позики, що надаються під заставу нерухомості (землі, будівель) переважно спеціалізованими інститутами та іншими іпотечними банками, а в деяких країнах – комерційними та іншими банками. Неповорнення позики за цим кредитом у термін призводить до втрати позичальником нерухомості і передачі її іншому власникові або банку [27].

Об'єктом іпотечного кредитування можуть бути земельні ділянки, виробничі споруди, житлові будинки, магазини, квартири.

Іпотечне кредитування має відіграти важливу стимулюючу роль у сільському господарстві, допомагаючи сільськогосподарським виробникам отримати землю, розвивати сільськогосподарські підприємства, проводити агрохімічні заходи, купувати техніку, матеріали, насіння [15].

6 Лізинговий кредит – стосунки між юридичними особами, що виникають унаслідок оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди.

Об'єктом лізингу можуть бути споруди, будинки, машини, устаткування, транспортні засоби та інша техніка.

7 Міжнародний кредит – економічні відносини між державами, іноземними банками і фірмами щодо передачі валютних чи товарних ресурсів на засадах повернення в певні строки та, як правило, з виплатою процентів. Суб'єктами

міжнародного кредиту є банки, фірми, держави, міжнародні та регіональні організації [14].

Основні завдання статистики кредиту:

- організація статистичного обліку про кредитні операції;
- розроблення системи показників, що характеризують кредитні відносини, їх стан і розвиток;
- виявлення статистичних закономірностей у розвитку кредитних відносин і їх аналіз;
- вдосконалення методології та методики розроблення системи показників і на цій основі удосконалення статистичної методології аналізу з урахуванням вимог міжнародних стандартів.

3.2 Показники статистики кредиту

Статистичне вивчення та аналіз складу, структури, динаміки взаємозв'язків та ефективності кредитних вкладів в умовах ринкових відносин дозволяє більш об'єктивно підійти до проблеми розвитку і вдосконалення системи кредитних відносин, підвищення рівня відповідальності суб'єктів кредитної угоди за прийняті на себе зобов'язання.

Для характеристики обсягу кредитних вкладів і їх обертання використовуються такі показники:

- розмір виданих і погашених позичок (оборот з погашення та видачі);
- середні залишки заборгованості;
- середній розмір позички;
- середня процентна ставка;
- середній термін користування позичками;
- частки несвоєчасно повернутих позичок;
- частка простроченої заборгованості;
- кількість оборотів позики (швидкість обороту);
- тривалість користування короткостроковою позикою (час обороту) та інші.

1 Обсяг виданих позичок (Пв)

Даний показник можна розрахувати виходячи з рівняння балансового зв'язку:

$$З_{\text{п}} + П_{\text{в}} = П_{\text{п}} + З_{\text{к}},$$

отже

$$П_{\text{в}} = П_{\text{п}} + З_{\text{к}} - З_{\text{п}},$$

де $З_{\text{п}}$ – залишок позичок на початок періоду;

$П_{\text{п}}$ – обсяг погашення позичок (кредитний оборот);

$З_{\text{к}}$ – залишок позичок на кінець періоду.

2 Середні залишки заборгованості ($\bar{З}$):

- за наявності даних на початок і кінець звітного періоду:

$$\bar{З} = \frac{З_{\text{п}} + З_{\text{к}}}{2}; \quad (3.1)$$

- за наявності даних станом більш ніж на дві дати за умови рівних проміжків часу:

$$\bar{З} = \frac{\frac{1}{2}З_1 + З_2 + \dots + З_{n-1} + \frac{1}{2}З_n}{n-1}, \quad (3.2)$$

де $З_n$ – залишок кредиту на певну дату;

n – кількість звітних дат.

3 Середній розмір позики ($\bar{П}$):

$$\bar{П} = \frac{\sum_{i=1}^n П_i \cdot T_i}{\sum_{i=1}^n T_i}, \quad (3.3)$$

де $П_i$ – сума i -ї позики;

T_i – термін i -ї позики;

n – кількість наданих позичок.

4 Середня процентна ставка (\bar{C}_n):

$$\bar{C}_n = \frac{\sum_{i=1}^n \Pi_i \cdot T_i \cdot C_{\Pi_i}}{\sum_{i=1}^n \Pi_i \cdot T_i}, \quad (3.4)$$

де C_{Π_i} – процентна ставка для i -го виду позички.

5 Середній термін користування позиками (\bar{T}):

$$\bar{T} = \frac{\sum_{i=1}^n \Pi_i T_i}{\sum_{i=1}^n \Pi_i} = \frac{\sum_{i=1}^n \Pi_i T_i}{\sum_{i=1}^n P_i}, \quad (3.5)$$

де P_i – одноденна сума i -ї позики.

6 Частка несвоєчасно повернутих позичок у загальному обсязі погашених позичок ($Y_{nн}$):

$$Y_{nн} = \frac{\Pi_{nн}}{\Pi_з} \cdot 100, \quad (3.6)$$

де $\Pi_{nн}$ – позики, повернуті несвоєчасно;

$\Pi_з$ – загальна сума погашених позик.

7 Частка простроченої заборгованості в загальній сумі заборгованості:

$$Y_{nз} = \frac{З_{np}}{З_з} \cdot 100, \quad (3.7)$$

де Z_{np} – сума простроченої заборгованості;

Z_z – загальна сума заборгованості.

8 Кількість оборотів позики або швидкість обороту (n) за певний період часу:

$$n = \frac{ПО}{\bar{З}}, \quad (3.8)$$

де ПО – оборот позички з погашення кредиту;

$\bar{З}$ – середні залишки кредиту.

Даний показник характеризує кількість оборотів, здійснених короткостроковим кредитом за певний період часу.

9 Тривалість користування короткостроковою позикою (T):

$$T = \frac{\bar{З}}{ПО} \cdot Д \quad \text{або} \quad T = \frac{1}{n} \cdot Д = \frac{Д}{n}, \quad (3.9)$$

де Д – кількість днів у періоді.

Цей показник є оберненою величиною до швидкості обороту позички і характеризує середню кількість днів користування кредитом.

Отже, можна зробити висновок, що чим менший термін користування кредитом, тим менший обсяг позичок потрібний банку для кредитування одних і тих самих об'ємів виробництва.

3.2 Статистичний аналіз кредиту і ефективності його використання

Для статистичного аналізу оборотності кредитів, динаміки кредитних вкладень, впливу окремих факторів на швидкість оборотності кредиту використовують різні статистичні методи та прийоми. Це можуть бути як показники динамічного ряду (темпи

зростання та приросту, абсолютного приросту та ін.), так і використання індексів середніх величин.

Індекси, що характеризують зміну середньої тривалості користування короткостроковим кредитом,-це:

- індекс змінного складу;
- індекс постійного складу;
- індекс структурних зрушень.

1 Індекс змінного складу характеризує зміну середньої тривалості користування кредитом у звітному році порівняно з базовим:

$$I_i = \frac{\sum \bar{p}_1}{\sum S_1} : \frac{\sum \bar{p}_0}{\sum S_0} \text{ або } I_i = \frac{\sum T_1 \cdot S_1}{\sum S_1} : \frac{\sum T_0 \cdot S_0}{\sum S_0}, \quad (3.10)$$

де S_0, S_1 – сума одноденного погашення кредиту відповідно у базовому та звітному періодах ($S = \frac{\text{ПО}}{Д}$).

2 Індекс постійного складу характеризує вплив зміни тривалості користування кредитом на середню тривалість користування кредитом:

$$I_t = \frac{\sum T_1 \cdot S_1}{\sum S_1} : \frac{\sum T_0 \cdot S_1}{\sum S_1}. \quad (3.11)$$

При розрахунку індексу постійного складу змінюється тільки показник тривалості користування кредитом (звітний і базовий період), а показник суми одноденного погашення кредиту приймається до розрахунку тільки за звітний період (S_1).

3 Індекс структурних зрушень характеризує вплив зміни суми одноденного погашення кредиту на середню тривалість користування кредитом:

$$I_S = \frac{\sum T_0 \cdot S_1}{\sum S_1} : \frac{\sum T_0 \cdot S_0}{\sum S_0}. \quad (3.12)$$

При розрахунку індексу структурних зрушень змінюється показник суми одноденного погашення кредиту (звітний і базовий період), а показник тривалості користування кредитом залишається незмінним і приймається до розрахунку тільки за базовий період (T_0).

Правильність розрахунку впливу факторів (I_T, I_S) на індекс змінного складу ($I_{\bar{T}}$) перевіряється за допомогою формули

$$I_{\bar{T}} = I_T \cdot I_S. \quad (3.13)$$

Для більш повного статистичного аналізу середніх залишків кредиту доцільно вивчити і проаналізувати їхній абсолютний приріст за певний період і вплив окремих факторів на його зміну.

Абсолютний приріст середніх залишків позички розраховують за формулою

$$\Delta \bar{P} = \sum \bar{P}_1 - \sum \bar{P}_0, \quad (3.14)$$

у тому числі:

а) за рахунок зміни середньої тривалості користування кредитом:

$$\Delta \bar{P}_T = (\bar{T}_1 - \bar{T}_0) \cdot \sum S_1, \quad (3.15)$$

б) за рахунок зміни суми одноденного погашення кредиту:

$$\Delta \bar{P}_S = (\sum S_1 - \sum S_0) \cdot \bar{T}_0. \quad (3.16)$$

Взаємозв'язок між цими трьома показниками відображається рівнянням

$$\Delta \bar{P} = \Delta \bar{P}_T + \Delta \bar{P}_S. \quad (3.17)$$

У статистиці довгострокового кредитування важливе значення має аналіз ефективності кредитних вкладень в окремі заходи. Принцип ефективності полягає в співвідношенні результатів економічної діяльності, пов'язаних з його одержанням [27].

Ефективність кредиту розраховується так:

$$E = \frac{P}{K} \text{ або } \frac{P}{Z}, \quad (3.18)$$

де P – результат економічної діяльності;
 K – розмір кредиту;
 Z – затрати.

При вивченні ефективності капітальних вкладень в якості результатів економічної діяльності можуть використовуватися такі показники: валова додана вартість, національний дохід, валовий внутрішній продукт, прибуток фірми.

Поряд з ефективністю кредиту доцільно розрахувати також і термін окупності капітальних вкладень, який дасть відповідь на питання – через який час будуть повернені затрачені кошти, а отже, і з'явиться можливість більш повно та ефективно використовувати прибуток від виробничої чи іншої діяльності:

$$OKB = \frac{KB}{V - C}, \quad (3.19)$$

де OKB – термін окупності капітальних вкладень;
 KB – капітальні вкладення;
 V – вартість річного випуску товарів (послуг);
 C – собівартість річного випуску товарів (послуг).

Динаміку ефективності капітальних вкладень вивчають за допомогою також індексів змінного, постійного складу та структурних зрушень, для розрахунку яких використовують показники ефективності (E) і капітальних вкладень (KB) як за звітний, так і за базовий періоди.

Питання для самоконтролю

1 Сутність кредиту та завдання його статистичного вивчення.

2 Що розуміють під кредитними відносинами?

3 За якими ознаками здійснюється групування кредитів?

4 Які показники статистики кредитування ви знаєте?

5 Напрямки статистичного вивчення кредитних вкладень і кредитних ресурсів.

6 Характеристика методики статистичного аналізу оборотності кредитної маси.

7 У чому полягає суть економічного змісту індексів швидкості та часу обороту позик?

8 Які є методи визначення тривалості та кількості оборотів кредиту?

9 Які формули використовуються при факторному аналізі динаміки кредитового обороту та швидкості обороту позик?

10 Поясніть індексний метод статистичного аналізу оборотності кредиту.

11 Дайте характеристику показникам використання кредиту.

12 У чому суть індексного методу статистичного аналізу ефективності використання кредиту?

ТЕМА 4. СТАТИСТИКА ГРОШОВОГО ОБІГУ

План

4.1 Предмет, мета, об'єкт і основні завдання статистики грошового обігу.

4.2 Показники статистики грошей і їхня функціональна характеристика.

4.3 Статистичний аналіз грошового обігу.

Основні поняття і терміни: грошовий обіг, грошова маса, грошова одиниця, наявна емісія, безготівкова емісія, безготівковий грошовий оборот, готівковий грошовий оборот, номінальна грошова маса, реальна грошова маса, кількість оборотів грошей, швидкість обігу грошей, індекс-дефлятор ВВП, рівень монетаризації економіки, купюрний склад грошової маси, грошова база, грошові агрегати.

4.1 Предмет, мета, об'єкт і основні завдання статистики грошового обігу

Важливим фактором в економіці будь-якої країни для розвитку ринкових відносин є грошова маса, що забезпечує процес розширеного виробництва товарів, послуг і виступає як інструмент впливу на процеси господарювання та формування економічної політики держави.

Грошовий обіг – це рух грошей у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання національного продукту, який здійснюється шляхом безготівкових розрахунків і через обіг готівки. Кількісний бік грошового обігу виражається в показниках грошової маси і швидкості обігу грошей [14].

В умовах ринкової економіки для ведення ефективної грошової політики необхідно мати достатньо статистичної інформації про обсяги, склад, динаміку грошової системи та грошового обігу, що дозволить своєчасно реагувати на зміну рівня цін, обсяги виробництва, стан платіжного балансу та приймати відповідні рішення.

Грошовою масою (запасами) називають сукупний обсяг купівельних і платіжних коштів, що обслуговують господарський обіг і належать приватним особам, підприємствам і державі. У грошовій масі розрізняють гроші, що застосовуються у готівковому та безготівковому обігу (нагромадження, резерви, залишки на рахунках), котрі лише потенційно можуть бути використані в угодах [44].

Перехід економіки України до ринкових відносин вплинув і на функціонування грошових потоків. Із різким збільшенням грошових потоків досить значна частина грошового обороту стала здійснюватись у безготівковій формі. Проте ще велика частка грошей здійснює свій рух через обіг готівки, що не дає змоги об'єктивно оцінити реальну купівельну спроможність громадян країни, ефективно впливати на покращення грошово-кредитного регулювання ринкової економіки.

Мета статистики грошового обігу полягає в забезпеченні органів грошово-кредитного регулювання достовірною

інформацією про стан грошової системи для розроблення й реалізації грошово-кредитної політики [27].

Предметом статистики грошей і грошового обігу є кількісна сторона масових процесів і явищ у сфері грошового обігу, що передбачає збір і аналіз даних про структурні та динамічні зміни грошової маси, взаємозв'язок грошового обігу з рівнем економічного розвитку.

Елементами грошової системи є:

- грошова одиниця;
- організація грошового обігу;
- наявна та безготівкова емісія.

Об'єктом статистики грошей і грошового обігу виступають елементи грошової системи.

Основні завдання статистики грошового обігу:

- аналіз розмірів, структури, динаміки грошової маси і її розподілу за регіонами і групами населення;
- визначення параметрів наявної і безготівкової емісії;
- визначення купюрного складу готівки;
- виявлення кількісних параметрів взаємозв'язку грошового обігу з рівнем економічного розвитку та інфляції;
- прогноз параметрів грошового обігу і купівельної спроможності грошей.

4.2 Показники статистики грошей і їхня функціональна характеристика

Система показників статистики грошового обігу базується на категоріях, пов'язаних з функціями грошей, обсягом і структурною характеристикою грошової маси та включає такі *групи показників*:

- обсяг грошового обігу;
- грошову масу та її структуру;
- швидкість обігу грошової маси;
- ефективність використання грошової маси;
- купівельну спроможність національної грошової одиниці;
- рівень монетаризації економіки;
- грошовий мультиплікатор;
- індекс-дефлятор;

- купюрну будову грошової маси та інші.

Під **обсягом грошового обігу** розуміють сукупність грошових операцій, за допомогою яких здійснюється рух грошей [59].

Грошовий обіг здійснюється у безготівковій та готівковій формах.

Безготівковий грошовий обіг – це сукупність грошових розрахунків, які здійснюються тільки на підставі письмових (електронних) документів, які характеризуються суворою стандартизацією, кодифікацією та уніфікацією.

За формами безготівкові розрахунки поділяються на розрахунки за товарними операціями та розрахунки за нетоварними операціями. У першому випадку розрахунки завершують угоди, пов'язані з товарообігом і послугами. У другому – розрахунки з бюджетом, установами банків, біржами тощо.

Збільшення застосування безготівкових розрахунків, тобто без участі грошей у формі готівки, шляхом *переказування грошових коштів із рахунка платника (покупця) в установі банку на рахунок одержувача (продавця)* дає змогу:

- звести до мінімуму суму грошей, що перебувають в обігу;
- раціонально використовувати тимчасово вільні кошти на банківських рахунках для надання кредитів суб'єктам господарювання;
- значно пришвидшити самі розрахунки внаслідок використання засобів електронного зв'язку;
- здійснювати готівковий контроль за виконанням договірних зобов'язань як одержувачами грошей, так і платниками;
- значно зменшити витрати обігу, пов'язані з готівковими розрахунками.

Готівковий обіг в Україні поряд з безготівковими розрахунками є складовою загального грошового обороту і являє собою сукупність платежів, що здійснюються готівкою [54].

У загальній грошовій системі України готівковий обіг продовжує відігравати значну роль, яка пов'язана, в основному, з обслуговуванням населення в процесі формування і розподілу грошових доходів.

Залежність між кількістю грошей в економіці та обсягом виробничої продукції може бути відображена таким рівнянням, яке характеризує взаємозв'язок грошового обігу та валового національного продукту (за певний період):

$$M \cdot V = \text{ВВП}, \quad (4.1)$$

де M – номінальна грошова маса;
 V – швидкість обороту грошей;
ВВП – валовий внутрішній продукт.

Номінальна грошова маса (M) – це кількість грошей в обігу або запас у ліквідній формі [27].

Якщо величину ВВП виразити через рівень цін і фактичний обсяг виробництва, то залежність між грошовим обігом і ВВП буде мати такий вигляд:

$$M \cdot V = P \cdot Q, \quad (4.2)$$

де P – рівень цін;
 Q – фактична кількість виготовленої продукції.

Швидкість обігу грошей (V) характеризує інтенсивність руху цінних знаків при функціонуванні їх як засобів обігу.

Добуток номінальної грошової маси (M) на швидкість обороту грошей (V) дає показник грошового обігу ($M \cdot V$), який відображає потік грошової маси за певний період часу.

Для визначення необхідної кількості грошей, що забезпечує реальний обсяг виробництва, використовується показник **реальної грошової маси ($\frac{M}{P}$)**.

Залежність між індексом цін та індексом купівельної спроможної грошової одиниці можна відобразити такою формулою:

$$I_{ks} = \frac{1}{I_p}, \quad (4.3)$$

де I_{ks} – індекс купівельної спроможності грошової одиниці;

I_p – індекс цін.

Дана залежність показує, що індекс купівельної спроможності грошової одиниці є оберненим показником до індексу цін і свідчить про те, що зі зростанням рівня цін купівельна спроможність грошової одиниці знижується і навпаки.

Показник, який характеризує запас грошової маси на 1 грн ВВП, називається **рівнем монетаризації економіки** (R_m) і розраховується як

$$R_m = \frac{M}{\text{ВВП}} \cdot 100 \quad (4.4)$$

Для контролю за динамікою грошової маси й аналізу обсягів кредитних вкладень комерційних банків в економіці використовується показник, що називається **грошовим мультиплікатором** (K_m) і розраховується за формулою

$$K_m = \frac{M_2}{B_2}, \quad (4.5)$$

де M_2 – грошова маса в обороті (грошовий агрегат M2);

B_2 – грошова база (готівка в обороті).

До завдань статистики грошового обігу належить також вивчення та аналіз купюрного складу грошової маси.

Під **купюрним складом** розуміють питому вагу окремих видів грошових знаків відповідної номінальної вартості в загальній величині готівки, що обертається.

Залежність між кількістю, сумою та номіналом грошових одиниць визначається формулою

$$k = \frac{S}{N}, \quad (4.6)$$

де k – кількість грошових одиниць номіналом N ;

S – сума банкнот номіналом N ;

N – вартість грошової одиниці (номінал).

При цьому слід зазначити, що на обсяг готівки в обігу впливають як її монетарна політика, платіжна дисципліна, так і інфляційні процеси. У свою чергу, кількість грошей в обігу має вплив на рівень цін, обіг випуску продукції, зайнятість [14].

Структурно-динамічний аналіз купюрного складу грошей можна проводити як за сумою банкнот, так і за кількістю купюр.

За часткою суми банкнот певного номіналу (N) у загальному обсязі наявної грошової маси купюрний склад визначається як

$$d_s = \frac{S_N}{\sum S}. \quad (4.7)$$

За часткою кількості купюр певного номіналу в загальній кількості грошових знаків купюрний склад визначається як

$$d_k = \frac{k_N}{\sum k}. \quad (4.8)$$

Оцінити зміни купюрного складу грошей за певний проміжок часу можна за допомогою даних про **середню купюрність**, яка розраховується за формулою

$$\bar{N} = \frac{\sum N \cdot k_N}{\sum k}. \quad (4.9)$$

Для характеристики величини грошової маси на даний час статистика використовує дві системи показників грошових агентів, які згруповані за ступенем ліквідності фінансових активів.

Грошові агенти – це зобов'язання банківської системи нефінансовим секторам: готівка, депозити до запитання, строкові депозити та заощадження. Розвиток зазначених депозитів відображає стан монетарної політики [14].

Згідно з законодавством України передбачено чотири грошові агрегати (M0-M3), тоді як у міжнародній практиці виділяють сім грошових агрегатів (M0-M6).

Грошовий агрегат M0 включає національну готівку.

Грошовий агрегат M1 включає:

- агрегат M0;
- поточні депозити;
- розрахункові рахунки.

Грошовий агрегат M2 включає:

- грошовий агрегат M1;
- строкові та нагромаджувальні депозити;
- валютні кошти.

Грошовий агрегат M3 включає:

- агрегат M2;
- цінні папери власного боргу банків;
- кошти клієнтів за трастовими операціями банків.

Основними показниками, що характеризують величину грошової маси в Україні, є агрегат M2, який, як і грошовий параметр M1, належить до високоліквідних грошових активів.

4.3 Статистичний аналіз грошового обігу

Важливим кількісним показником руху грошей є грошова маса, величина якої залежить від кількості грошей в обігу та швидкості їх обертання.

Швидкість обороту грошей характеризується двома показниками:

1 Кількість оборотів грошей в обігу за певний період (n), яка визначається за формулою

$$n = \frac{\text{ВВП}}{\bar{M}}, \quad (4.10)$$

де ВВП – валовий внутрішній продукт у поточних цінах;

\bar{M} – загальна маса грошей, що розрахована як середні залишки грошей за період.

2 Тривалість одного обороту (t) грошової маси (дні):

$$t = \frac{\bar{M}}{\text{ВВП}} \cdot D = \frac{D}{n}, \quad (4.11)$$

де D – кількість календарних днів у періоді.

Показник швидкості обороту грошей знаходиться в прямій залежності від обсягу ВВП та обернено пропорційний до грошової маси.

Оскільки для відображення грошової маси використовується система грошових агрегатів, то швидкість обороту, розрахована для кожного з них, буде характеризувати швидкість обороту різних видів ліквідних активів. Найважливішими з них є: швидкість обороту готівки та швидкість обороту грошової маси [27].

При цьому слід зазначити, що зростання показника кількості оборотів грошей в обігу оцінюється як позитивний результат, а збільшення тривалості одного обороту грошової маси – як негативний, тому що свідчить про сповільнення процесу реалізації товарів, послуг, «загальмування» виробництва, спад в економіці.

На абсолютну зміну швидкості обігу грошової маси впливають такі фактори:

1 Зміна швидкості обороту готівки:

$$\Delta n_{(n(r))} = (n_1 - n_0) \cdot d_1 \quad (4.12)$$

2 Зміна частки готівки в загальному обсязі грошової маси:

$$\Delta n_{(d)} = (d_1 - d_0) \cdot n_0, \quad (4.13)$$

де d_0, d_1 – частка готівки в загальному обсязі грошової маси відповідно у базовому і звітному періодах.

Отже, абсолютна зміна швидкості обороту маси грошей дорівнює

$$\Delta n = n_1 - n_0 = \Delta n_{(n_r)} + \Delta n_{(d)}. \quad (4.14)$$

Для аналізу інфляційних процесів велике значення має характеристика грошового обігу, оскільки рівень інфляції залежить від грошової маси, швидкості обороту грошей та обсягу ВВП.

На практиці **індекс-дефлятор ВВП** (I_p), який відображає взаємозв'язок між вищеназваними показниками, розраховується за формулою

$$I_p = \frac{\sum P_1 \cdot Q_1}{\sum P_0 \cdot Q_1}, \quad (4.15)$$

де $\sum P_1 \cdot Q_1$ – обсяг ВВП у поточних цінах;

$\sum P_0 \cdot Q_1$ – обсяг ВВП поточного періоду, розрахований у базисних цінах.

Отже, для забезпечення збалансованості грошового обігу, стабільності грошової одиниці, подолання інфляційних процесів, розвитку банківської системи та виробництва необхідно проводити статистичні дослідження та аналіз грошей і грошового обігу як на рівні окремих районів, секторів економіки, так і країни в цілому.

Питання для самоконтролю

1 Розкрийте соціально-економічне значення статистики грошового обігу в умовах ринкових відносин.

2 Перелічіть елементи грошової системи України.

3 Охарактеризуйте основні показники статистики грошового обігу.

4 У чому полягають основні відмінності наявної і безготівкової емісії?

5 У чому полягає суть номінальної та реальної грошової маси?

6 За допомогою яких показників визначається швидкість обігу грошової маси?

7 Які фактори впливають на зміну швидкості обороту грошей?

8 Методика прогнозу грошової маси.

9 Перелічіть способи розрахунку грошового мультиплікатора, їх характеристика.

10 Які фактори впливають на зміну грошового мультиплікатора?

11 Що ви розумієте під грошовими агрегатами?

12 У чому полягає особливість розрахунку грошових агрегатів за методологією МВФ та в Україні?

13 Який принцип побудови грошових агрегатів М0, М1, М2, М3?

14 Охарактеризуйте показники купюрного складу грошової маси.

ТЕМА 5. СТАТИСТИКА ЦІННИХ ПАПЕРІВ

План

5.1 Поняття ринку цінних паперів, предмет і завдання його статистичного вивчення.

5.2 Методи оцінювання вартості цінних паперів і розрахунок їх прибутковості.

5.3 Статистична оцінка ефективності реальних інвестицій.

Основні поняття і терміни: фінансовий ринок, ринок цінних паперів, цінні паперів, акція, облігація, казначейські зобов'язання, депозитні сертифікати, вексель, інвестиційний сертифікат, приватизаційні папери, джерела залучення коштів, дивіденд, ставка доходу, ринкова вартість акцій, амортизована вартість облігації, прибутковість облігації, дохідність

державних казначейських зобов'язань, інвестиції, ефективність інвестицій, окупність інвестицій, капіталомісткість продукції.

5.1 Поняття ринку цінних паперів, предмет і завдання його статистичного вивчення

У сучасній ринковій економіці фінансовий ринок є одним із найважливіших сегментів ринку.

Фінансовий ринок (ринок фінансових ресурсів) – сукупність відносин між населенням, підприємствами та державою з приводу перерозподілу вільних коштів на основі повної економічної самостійності, механізму саморегуляції ринкової економіки, внутрішньо- та міжгалузевого переливання фінансових ресурсів [51].

Фінансовий ринок поєднує кредитний, валютний ринки та ринок інструментів власності. Ринок інструментів позики та ринок інструментів власності формують ринок цінних паперів.

Ринок цінних паперів (частина кредитного ринку) – це сукупність економічних відносин з приводу операцій з борговими зобов'язаннями. Ринок цінних паперів охоплює операції з випуску й обігу інструментів позики, інструментів власності, а також їх гібридів і похідних. Ринок похідних і гібридних інструментів – це сукупність економічних відносин з приводу операцій з гібридними інструментами – цінними паперами, що мають ознаки як облігацій, так і акцій (наприклад, привілейовані акції та конвертовані облігації), і похідними інструментами – варрантами (дають право придбання будь-якої кількості цінних паперів за фіксованою ціною протягом певного часу чи безстроково), опціонами (дають право придбання чи продажу в майбутньому певної кількості цінних паперів (пакета) за фіксованою ціною), ф'ючерсами (зобов'язання купівлі-продажу цінних паперів у визначений наперед термін за ціною, яка діяла на момент укладання ф'ючерсної угоди) та іншими аналогічними цінними паперами [51].

Згідно із Законом України «Про цінні папери і фондову біржу» **цінні папери** – це грошові документи, що засвідчують право на володіння позикою або відносини з нею, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, і їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів

чи процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

Головним критерієм, відповідно до якого деякі грошові документи вважаються цінними паперами, а інші ні, є законодавче закріплення переліку цінних паперів.

Цінність папера, як правило, підкріплена тією частиною вартості майна, на яку має право претендувати власник цінного папера за умови його пред'явлення.

Найбільш типовими видами цінних паперів, які випускаються і знаходяться в обігу на ринку цінних паперів України, є:

- акції;
- облігації звичайних і місцевих внутрішніх державних позик;
- облігації підприємств;
- казначейські зобов'язання держави;
- депозитні сертифікати;
- векселі;
- інвестиційні сертифікати;
- приватизаційні папери.

Акція – це цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному капіталі акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

Облігація – це цінний папір, що підтверджує внесення її власником грошових коштів і засвідчує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк з виплатою встановлених процентів.

Казначейські зобов'язання держави – це вид цінних паперів на пред'явника, що розміщуються винятково на добровільних засадах серед населення, підприємств, організацій та інших учасників ринку цінних паперів і засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету і дають право на отримання фінансового доходу.

Депозитний сертифікат (ощадний) – це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує

право вкладника на отримання (після закінчення встановленого строку) депозиту і процентів на нього. На відміну від звичайних ощадних рахунків, вкладник отримує сертифікат, який є своєрідним борговим зобов'язанням банку.

Вексель – це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця (боржника) сплатити після настання строку певну суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Інвестиційний сертифікат – це цінний папір, який випускається компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та засвідчує право власності інвестора на частку в пайовому інвестиційному фонді.

Приватизаційні папери – це основний вид державних цінних паперів, які засвідчують право їх власника на безплатне одержання частки майна державних підприємств, державного житлового та земельного фондів у процесі приватизації.

Обов'язковим реквізитом цього папера є ім'я його власника.

Основним фактором, що впливає на коливання цін на певні цінні папери, є фактор попиту - пропозиції. Це найбільш суттєва закономірність функціонування ринкового механізму.

Важливим джерелом залучення коштів для поповнення державного та місцевих бюджетів, мобілізації капіталу для діючих і нових підприємств є випуск цінних паперів. При цьому випуск цінних паперів найчастіше зосереджений у тих галузях і сферах, які можуть принести великий прибуток [51].

Основні завдання статистики ринку цінних паперів:

- збір повної та об'єктивної інформації про цінні папери для аналізу даних про їх ризик, дохідність і ліквідність;
- розроблення і вдосконалення методики та методології збору, обробки та прикладного використання статистичної інформації про цінні папери та учасників фондового ринку;
- статистичний аналіз діяльності інвесторів, емітентів, фінансових посередників, які є суб'єктами фондового ринку.

5.2 Методи оцінювання вартості цінних паперів і розрахунок їх прибутковості

У процесі взаємодії на ринку емітентів, інвесторів, інших фінансових посередників важливе значення має показник ціни на

акції. Поряд з іншими факторами він ураховується при прийнятті рішення щодо доцільності придбання акцій конкретного емітента, їх кількості, а також часу придбання.

На курс акцій можуть впливати такі фактори:

- дивіденди, що виплачуються по конкретному виду акцій;
- ставка доходу, яка дозволяє окупити інвестиції акціонерного товариства;
- темпи приросту дивідендів для простих акцій.

Методи розрахунку курсу акцій залежно від їх виду.

1 Ринкова вартість простих акцій з постійними дивідендами:

$$V_p = \frac{D_p}{C_d}, \quad (5.1)$$

де V_p – ринкова вартість простої акції;

D_p – постійний річний дивіденд на акцію;

C_d – необхідна ставка доходу.

При цьому слід зауважити, що власники звичайних акцій хоча мають право на участь в управлінні акціонерним товариством, але виплата дивідендів їм не гарантується. Тому дивідендна політика товариства буде залежати від отриманого прибутку і змінюватиметься залежно від фінансових результатів року.

2 Ринкова вартість простих акцій з постійним приростом дивідендів:

$$V_p = \frac{D_0 \cdot (1+q)}{C_d - q} = \frac{D_1}{C_d - q}, \quad (5.2)$$

де D_0 – останній сплачений дивіденд на акцію;

q – темп приросту дивідендів;

D_1 – прогнозований дивіденд на акцію через рік.

Постійні щорічні темпи приросту дивідендів можуть мати ті суб'єкти господарювання, які мають стійке фінансове становище на ринку, впроваджують нові технології для розширення та підвищення ефективності виробництва, а отже, й отримують відповідні прибутки.

3 Ринкова вартість привілейованих акцій:

$$V_{\text{п}} = \frac{D_{\text{п}}}{C_{\text{д}}}, \quad (5.3)$$

де $V_{\text{п}}$ – ринкова вартість привілейованих акцій;

$D_{\text{п}}$ – постійний дивіденд, що сплачується на привілейовану акцію;

$C_{\text{д}}$ – ставка доходу, що забезпечує окупність інвестицій (ставка дисконту).

Для привілейованих акцій не існує терміну погашення і їх власники отримують регулярні фіксовані дивіденди, а також право на пріоритетну участь у розподілі майна АТ у разі його ліквідації.

Прибутковість акцій визначається двома факторами: одержанням частини розподіленого прибутку АТ (дивідендом) і додатковим доходом, що дорівнює різниці між курсовою ціною і ціною придбання: ($\Delta D = V_{\text{к}} - V_{\text{пр}}$) [27].

Річна ставка дивіденду розраховується за формулою

$$C_{\text{д}} = \frac{D}{V_{\text{н}}} \cdot 100, \quad (5.4)$$

де D – розмір дивіденду;

$V_{\text{н}}$ – номінальна вартість акції.

Сума річного доходу на акцію розраховується за формулою

$$D = \frac{C_d \cdot V_H}{100} . \quad (5.5)$$

Сума доходу з акції, придбаної за курсом (рендит) розраховується за формулою

$$R = \frac{D}{V_{\text{ПР}}} \cdot 100, \quad (5.6)$$

де $V_{\text{ПР}}$ – ціна придбання акції.

Сукупна прибутковість акції розраховується як

$$C_d^{\text{сД}} = \frac{\text{сД}}{V_{\text{ПР}}} \cdot 100, \quad (5.7)$$

де $V_{\text{ПР}}$ – сукупний дохід ($\text{сД} = D + \Delta D$).

Боргові цінні папери відображаються в бухгалтерському обліку за амортизованою вартістю, тобто теперішньою вартістю конкретного боргового цінного папера і процента на певний момент часу. Теперішня вартість розраховується із застосуванням так званої «ефективної ставки процента» на дату придбання [51].

Ефективна ставка процента обчислюється за формулою

$$r_0 = \frac{O_{\text{ПР}}}{O_H} - \frac{1}{n} - 1, \quad (5.8)$$

де $O_{\text{ПР}}$ – вартість придбання облігації;

O_H – номінальна вартість облігації;

n – кількість років від купівлі облігації до терміну її погашення.

Амортизована вартість облігації розраховується за формулою

$$A_0 = O_H \cdot \frac{1}{n(1+r_0)}. \quad (5.9)$$

Прибутковість облігації визначається двома факторами: купонними виплатами, що проводяться щорічно (іноді раз в квартал чи півріччя), і різницею між ціною погашення і придбання паперу:

$$D_K = \frac{O_H \cdot C_K}{100}, \quad (5.10)$$

де D_K – купонний дохід;

O_H – номінальна вартість облігації;

C_K – річна купонна ставка, %.

Сукупна річна прибутковість облігації розраховується як

$$C_K^{сд} = \frac{СД}{O_{пр}} \cdot 100, \quad (5.11)$$

де $СД$ – сукупний річний дохід облігації;

$O_{пр}$ – ціна придбання облігації.

При цьому слід зауважити, що якщо облігація куплена з дисконтом, а погашення проводиться за номіналом, то інвестор має приріст капіталу.

Власники облігації, на відміну від держателів акцій, не виступають власниками підприємства, облігації якого вони купили. Однак вони отримують стабільний дохід у вигляді певних процентів. До того ж акціонерне товариство, за умов прибуткової діяльності, спочатку забезпечує виплату процентів по облігаціях, а потім нараховує дивіденди своїм акціонерам [36].

Дохідність державних казначейських зобов'язань розраховується за формулою

$$D_{кз} = \frac{(100 - Ц)}{Ц} \cdot \frac{365}{t} \cdot 100\%, \quad (5.12)$$

де $D_{кз}$ – дохідність казначейського зобов'язання у процентах (річних);

C – ціна казначейського зобов'язання у процентах від номіналу;

100 – номінал казначейського зобов'язання у процентах;

t – кількість днів до погашення.

Отже, прибутковість казначейських зобов'язань держави залежить від таких факторів:

- номінальна вартість цінного папера;
- дохідність цінного папера;
- строк, що залишається до його погашення;
- зміна ринкової кон'юнктури.

Як свідчить практика, зростання ефективності дохідності первинного розміщення не дозволяє обернути наявні казначейські зобов'язання в готівку без збитку або втрати дохідності. У цьому випадку очікування погашення виявляється набагато кращим, ніж будь-яка оперативна діяльність [36].

5.3 Статистична оцінка ефективності реальних інвестицій

Інвестиції – це довгострокове вкладення коштів в активи підприємства з метою розширення масштабів діяльності, збільшення прибутку, підвищення конкурентоспроможності та ринкової стабільності підприємства [42].

Фінансові інвестиції – це довгострокові фінансові вкладення в цінні папери, у корпоративні спільні підприємства, що забезпечують гарантовані джерела доходів або поставок сировини, збуту продукції і т. ін.

Для оцінювання ефективності інвестицій використовують систему показників: коефіцієнт ефективності (E) та обернений до нього показник – період окупності (ПО).

1 Зниження собівартості продукції з розрахунку на гривню інвестицій:

$$E_C = \frac{(C_1 - C_0) \cdot Q_1}{I}, \quad (5.13)$$

де C_1, C_0 – собівартість одиниці продукції відповідно при початкових і додаткових капітальних вкладеннях;

Q_1 – річний обсяг виробництва продукції в натуральному вираженні після додаткових інвестицій;

I – сума додаткових інвестицій.

2 Додатковий вихід продукції на гривню інвестицій:

$$E_{ВП} = \frac{ВП_1 - ВП_0}{I}, \quad (5.14)$$

де $ВП_1, ВП_0$ – валовий обсяг виробництва продукції відповідно при початкових і додаткових інвестиціях.

3 Скорочення витрат праці на виробництво одиниці продукції до і після додаткових інвестицій:

$$E = \frac{(TM_1 - TM_0) \cdot Q_1}{I}, \quad (5.15)$$

де TM_1, TM_0 – витрати праці на виробництво одиниці продукції відповідно до і після додаткових інвестицій.

4 Збільшення прибутку з розрахунку на гривню інвестицій:

$$E = \frac{(П_1^{ОД} - П_0^{ОД}) \cdot Q_1}{I}, \quad (5.16)$$

де $П_1^{ОД}, П_0^{ОД}$ – прибуток на одиницю продукції відповідно до і після додаткових інвестицій.

5 Період окупності інвестицій:

$$ПС_c = \frac{I}{(c_1 - c_2) \cdot Q_1} \text{ або } ПО_{\Pi} = \frac{I}{(\pi_1^{OD} - \pi_0^{OD}) \cdot Q_1}. \quad (5.17)$$

Важливими умовами підвищення ефективності інвестиційної діяльності є скорочення термінів незавершеного виробництва, зниження вартості об'єктів, які здаються, а також правильна експлуатація їх.

Для характеристики інвестиційної активності окремих регіонів доцільно застосовувати таку групу показників:

- загальний обсяг реальних інвестицій;
- темп зміни обсягу інвестицій;
- обсяг інвестицій на душу населення;
- обсяг інвестицій на одиницю створеного валового внутрішнього продукту;
- співвідношення між вітчизняними та іноземними інвестиціями;
- капіталовіддача.

З метою аналізу інвестиційної активності розраховують динаміку цих показників і порівнюють їх по окремих регіонах [44].

Капіталомісткість продукції (КМ) – це обсяг реальних інвестицій (I_p), які припадають на одиницю ВВП,

$$КМ = \frac{I_p}{ВВП}. \quad (5.18)$$

Якщо ВВП виразити через показник обсягу випущеної продукції (Q), то формула буде мати вигляд

$$КМ = \frac{I_p}{Q}. \quad (5.19)$$

Для вивчення динаміки капіталомісткості продукції і визначення впливу структурних зрушень у розрізі створеного ВВП може бути використаний індексний метод (індекси середніх величин).

1 Індекс змінного складу характеризує динаміку середньої капіталомісткості продукції і розраховується за формулою

$$I_{\overline{KM}} = \frac{\overline{KM}_1}{\overline{KM}_0} = \frac{\sum I_{P1}}{\sum Q_1} \div \frac{\sum I_{P0}}{\sum Q_0}. \quad (5.20)$$

Якщо $I_p = KM \cdot Q$, то
$$I_{\overline{KM}} = \frac{\sum KM_1 \cdot Q_1}{\sum Q_1} \div \frac{\sum KM_0 \cdot Q_0}{\sum Q_0},$$

де I_{P0}, I_{P1} – реальні інвестиції відповідно у базовому і поточному періодах (по окремих регіонах, галузях);

Q_0, Q_1 – річний обсяг виробництва продукції відповідно в базовому та поточному періодах.

2 Індекс постійного складу характеризує вплив зміни капіталомісткості продукції по окремих галузях і розраховується за формулою

$$I_{KM} = \frac{\sum KM_1 \cdot Q_1}{\sum Q_1} \div \frac{\sum KM_0 \cdot Q_1}{\sum Q_1} = \frac{\sum KM_1 \cdot Q_1}{\sum KM_0 \cdot Q_1}. \quad (5.21)$$

3 Індекс структурних зрушень характеризує вплив зміни в структурі створеного ВВП по окремих галузях і розраховується за формулою

$$I_Q = \frac{\sum KM_0 \cdot Q_1}{\sum Q_1} \div \frac{\sum KM_0 \cdot Q_0}{\sum Q_0} = \frac{\sum KM_0 \cdot Q_1}{\sum KM_0 \cdot Q_0} \cdot \frac{\sum Q_0}{\sum Q_1}. \quad (5.22)$$

При розробленні фінансової стратегії у процесі складання інвестиційного бізнес-плану доцільним є побудова графіка беззбитковості, який показує вплив на розмір прибутку таких основних показників, як обсяг виробництва продукції, продажна ціна та собівартість реалізованої продукції. За допомогою графіка можна визначити точку (поріг) беззбитковості, що показує, за якого обсягу випуску й реалізації продукції (послуг) буде досягнуто повну самоокупність господарської діяльності об'єкта інвестування [51].

Поріг беззбитковості розраховується за формулою

$$B = \frac{УПВ}{Ц - ЗВ}, \quad (5.23)$$

де B – загальний обсяг випуску продукції (кількість), при якому досягається беззбитковість виробництва;

УПВ – умовно-постійні витрати на весь випуск продукції;

Ц – ціна одиниці продукції;

ЗВ – змінні витрати на одиницю продукції.

Враховуючи те, що інвестування здійснюється не одноразово, а поетапно, повернення інвестованого капіталу та ефективність реальних інвестицій доцільно проводити, використовуючи таку систему показників:

1 Чистий грошовий потік (ЧГП) – це вся сукупність додатних і від’ємних грошових потоків протягом періоду реалізації інвестиційного проекту.

Чистий грошовий потік інвестованого капіталу на кожен рік (місяць) прогнозного періоду розраховується як прогнозована величина чистого прибутку, розрахована за умови припущення про відсутність витрат на сплату процентів за довгостроковим боргом, збільшена на прогнозовану суму амортизації, що врахована в складі витрат під час визначення величини чистого прибутку, зменшена на величину прогнозованого приросту робочого капіталу (збільшена на величину зменшення робочого капіталу) і зменшена на величину прогнозованих капітальних інвестицій за відповідний період.

2 Чистий приведений грошовий потік (ЧПГП) - це різниця між теперішньою вартістю суми чистого грошового потоку та сумою інвестиційних витрат згідно з проектом.

Обсяг чистого грошового потоку, приведеного до сучасної вартості, розраховують шляхом дисконтування за формулою складних процентів.

Ставка повинна відображати очікуваний усереднений рівень позикового процента на фінансовому ринку. Норму дисконту вибирають залежно від тривалості життєвого циклу проекту, рівня інфляції, господарського ризику, імовірності зміни процентних ставок на використання позикових коштів [14].

$$\text{ЧПГП} = \sum_{j=0}^t \frac{\text{ЧГП}_j}{(1+d)^j}, \quad (5.24)$$

де ЧГП_j – чистий грошовий потік за інвестиційним проектом в окремі інтервали часу його реалізації;

$(1+d)^j$ – дисконтний множник;

d – ставка дисконту.

3 Загальна вартість інвестиційних витрат на реалізацію проекту ($\text{ІВ}_\text{п}$) – це всі витрати матеріальних і нематеріальних активів, грошових коштів, трудових та інших ресурсів.

4 Чиста приведена вартість за інвестиційним проектом (ЧПВ_1) – показник, що характеризує кінцевий результат інвестування.

$$\text{ЧПВ}_1 = \text{ЧПГП} - \text{ІВ}_\text{п}. \quad (5.25)$$

Інвестиційний проект може бути прийнятий до реалізації, якщо показник чистої приведеної вартості більший за нуль.

5 Індекс дохідності за інвестиційним проектом (ІД) – це співвідношення між загальною сумою дисконтованого чистого грошового потоку згідно з інвестиційним проектом і загальною вартістю інвестиційних витрат на реалізацію проекту.

$$\text{ІД} = \frac{\text{ЧПГВ}}{\text{ІВ}_\text{п}}. \quad (5.26)$$

6 Рентабельність інвестицій (РІ) – показник, що відображає ефективність інвестиційних витрат за проектом.

$$\text{РІ} = \frac{\text{ЧПГП}}{\text{ІВ}_\text{п}} \cdot 100. \quad (5.27)$$

7 Період окупності інвестицій за проектом (ТОІ) - це тривалість часу, необхідного для повного повернення інвестиційних витрат, пов'язаних з реалізацією проекту.

$$TOI = \frac{IB_{п}}{ЧП_{п}}. \quad (5.28)$$

Отже, об'єктивна оцінка ефективності інвестиційних проектів дає можливість вирішити важливі завдання щодо вибору оптимального варіанта використання капіталу, термінів його повернення та отримання прибутку в майбутньому з метою подальшого розширеного відтворення виробництва.

Можливості оперативного припинення інвестиційного проекту з найменшими втратами визначаються оцінкою ступеня його ліквідності. Під **ліквідністю інвестицій** розуміють їхню потенційну здатність у короткий час і без істотних фінансових втрат трансформуватись у кошти.

Питання для самоконтролю

- 1 Дайте характеристику ринку цінних паперів.
- 2 Дайте визначення поняттю «цінні папери».
- 3 Які види цінних паперів ви знаєте?
- 4 У чому полягають основні завдання статистики ринку цінних паперів?
- 5 Охарактеризуйте основні показники статистики цінних паперів.
- 6 У чому суть методики розрахунку вартості окремих видів цінних паперів?
- 7 Методи розрахунку дохідності цінних паперів.
- 8 Охарактеризуйте систему показників інвестиційної привабливості регіонів.
- 9 Сутність і методи статистичної оцінки інвестиційної привабливості.
- 10 У чому полягає статистична оцінка ефективності реальних інвестицій?
- 11 Факторний аналіз динаміки капіталомісткості продукції шляхом використання індексного методу.

ТЕМА 6. СТАТИСТИКА ОЩАДНОЇ СПРАВИ

План

6.1 Значення та економічна роль ощадних банків.

6.2 Статистика ощадних операцій.

6.3 Статистика управління активними операціями.

***Основні поняття і терміни:** ощадний банк, банківські послуги, система показників ощадних банків, процент осідання вкладів, оборотність вкладів, термін зберігання однієї гривні, собівартість залучених коштів, витрати банку, умовні операції, фізичні операції, метод розподілу активів, центри ліквідності, субстандартні активи, збиткові активи, особливо згадані активи, оцінка ризику, норматив платоспроможності банку, норматив загальної ліквідності.*

6.1 Значення та економічна роль ощадних банків

Ощадні банки є важливим, необхідним елементом економіки країн Центральної та Східної Європи, тому що вони посідають значне місце в наданні населенню ефективних фінансових послуг. Якщо комерційні банки зорієнтовані в основному на надання послуг великим комерційним, спільним і державним підприємствам, багатим приватним особам і практично не зацікавлені в наданні послуг дрібним і середнім клієнтам, то ощадні банки саме навпаки в цьому зацікавлені [10, 47].

Актуальними є такі банківські послуги:

- а) комплексне розрахунково-касове обслуговування, безготівкові розрахунки, внутрішні та міжнародні перекази;
- б) депозитні рахунки;
- в) кредитування малих і середніх підприємств, фермерів, індивідуальних торговців, власників кафе, ресторанів і т. д.;
- г) споживче фінансування;
- д) фінансування будівництва і купівлі житла;
- е) розповсюдження державних цінних паперів, акцій, виплата дивідендів;
- ж) інші продукти банку для дрібної та середньої клієнтури [11, 47].

6.2 Статистика ощадних операцій

Важливе значення для банку має стабільність збереження вкладів. Відомо, що чим довше зберігаються кошти на вкладах, тим ефективніше банк може тими коштами користуватися.

Способи і прийоми статистичного аналізу роботи ощадного банку аналогічні методам аналізу, прийнятим у комерційних банках України.

Але діяльність банку за ощадними операціями має свою особливість, і тому доцільно акцентувати увагу на окремих методах аналізу ефективності цих операцій [47].

Даний аналіз допомагає:

- покращити планування роботи;
- виявити резерви підвищення ефективності роботи банку;
- визначити пріоритетні напрямки використання резервів, що дозволить поліпшити стан справ у банку.

При аналізі використовують методи групування та порівняння, а також аналізують показники розвитку ощадної справи: кількість установ ощадного банку, чисельність і склад вкладників, сума внесених вкладів. На базі цих показників розраховуються середні показники, які дозволяють у динаміці вивчити стан і перспективи покращення діяльності установ ощадного банку: середній розмір вкладу на одного вкладника, середня сума вкладу на одну установу ощадного банку, середній строк зберігання вкладів та інші.

Стабільність вкладів характеризується такими показниками:

1 Процент осідання вкладів – це відношення приросту вкладів до оборотів за приходом.

$$\% \text{ осідання} = \frac{\text{ПВ}}{\text{ОП}} \cdot 100 = \frac{\text{Приріст вкладів}}{\text{Оборот за приходом}} \cdot 100\%. \quad (6.1)$$

Приріст вкладу = Залишки вкладів на кінець року - Залишки вкладів на початок року.

Приріст вкладів можна також визначити як різницю між оборотом за приходом на певну дату і оборотом за видатком на певну (цю саму) дату.

Причому чим вищий показник осідання вкладів, тим за інших рівних умов банк працює ефективніше.

2 Оборотність вкладів – це відношення оборотів за приходами вкладів (ОПВ) до середньомісячного їх залишку ($\overline{ЗВ}_{\text{міс}}$):

$$\text{Оборотність} = \frac{\text{ОПВ}}{\overline{ЗВ}_{\text{міс}}} \text{ (разів)}. \quad (6.2)$$

3 Середньомісячний термін зберігання однієї гривні - це відношення:

$$\overline{СТЗ}_1 \cdot \text{грн} = \frac{360}{\text{Оборотність}} \text{ (днів)}. \quad (6.3)$$

Важливим якісним показником роботи Ощадбанку є собівартість залучених коштів на вклади.

Собівартість залучених коштів на вклади включає в себе всі грошові витрати на здійснення певної операції.

Для того щоб вирахувати собівартість залучених коштів у вклади, необхідно визначити суму витрат, які відносяться на вкладні операції, і суму середньорічного залишку вкладів. Після цього всі витрати закладами ділять на суму середньорічного залишку і множать на 100, тобто

$$\text{Собівартість} = \frac{\text{Витрати закладами}}{\Sigma \text{ середньорічного залишку}} \text{ (грн)}. \quad (6.4)$$

До витрат банку, які належать до складних операцій, належать:

- 1) проценти закладами;
- 2) адміністративно-господарські витрати;
- 3) операційні;
- 4) витрати на інкасацію;
- 5) витрати на технічне обслуговування;
- 6) витрати на розрахунки;
- 7) амортизаційні витрати;
- 8) витрати на підготовку кадрів;

9) інші витрати [44].

Для вирахування собівартості вкладних операцій необхідно із загальних витрат банку визначити ті, які безпосередньо відносяться на витрати за вкладами, тобто потрібно визначити питому вагу таких витрат.

Ощадбанк виконує різні види операцій. Для визначення загального їх обсягу *потрібно всі фізичні операції перевести в умовні за відповідними коефіцієнтами:*

- вкладні операції – 1,0;
- платежі – 0,25;
- інші операції – 1,25;
- операції з цінними паперами – 0,5.

Перевівши за допомогою вказаних коефіцієнтів усі фізичні операції в умовні, визначають загальну кількість умовних операцій. Після цього визначають **питому вагу вкладних операцій у загальній кількості умовних** за формулою

$$U_{\text{ВО}} = \frac{\text{Вкладні операції}}{\text{загальна сума умовних операцій}} (\%). \quad (6.5)$$

Потім, помноживши загальну суму витрат (за вирахуванням витрат на проценти за вкладами) на питому вагу, визначають **витрати за вкладними операціями**. Тобто

$$\text{Витрати за вкладами} = \frac{\sum \text{витрат} \cdot \text{питома вага}}{100} (\text{грн.}). \quad (6.6)$$

Кожна установа Ощадбанку повинна дбати про зниження собівартості вкладних операцій, адже це позитивно впливає на зростання рентабельності та прибутковості банку.

Для визначення собівартості однієї умовної операції необхідно всі витрати, які припадають на вкладні операції, розділити на загальну кількість умовних операцій. Це можна виразити формулою

$$\begin{aligned} \text{Собівартість 1 умовної операції} &= \\ &= \frac{\text{Загальні витрати}}{\text{Кількість умовних операцій}} (\text{грн}) \end{aligned} \quad (6.7)$$

Шляхи зниження собівартості:

- 1) зростання залишків вкладів;
- 2) зростання інтенсивності праці (збільшення кількості операцій);
- 3) переведення вкладних операцій на механізовану технологію праці;
- 4) скорочення витрат банку.

6.3 Статистика управління активними операціями

Управління активами банку є одним з найважливіших завдань.

Метод розподілу активів базується на тому, що розмір необхідних банку ліквідних коштів залежить від джерел залучення фондів за строками, тобто робиться спроба розмежувати джерела коштів відповідно до норм обов'язкових резервів і швидкості їх оборотності [47].

Стосовно ощадбанку – це означає, у першу чергу, що гроші у вкладах «до запитання» повинні розміщуватися у первинні та вторинні резерви і менше в інвестиції (цінні папери). Так, усередині банку умовно створюються відповідні банки - **центри ліквідності**.

Класифікація активів (крім задовільних і стандартних):

1 Субстандартні – активи, з якими банк має певні проблеми і за якими остаточне погашення негарантоване.

2 Збиткові – активи, які, без сумніву, не будуть погашені, не є життєздатними активами банку.

3 Особливо згадані – активи, що не є задовільними, але поки що і не є настільки серйозною проблемою, щоб їх можна було віднести до категорії субстандартних.

Оцінка активів з урахуванням рівня ризику

Класифікація	Оцінка ризику
Задовільні	0 %
Особливо згадані	20 %
Субстандартні	50 %

Сумнівні	70 %
Збиткові	100 %

Якість активів визначається таким співвідношенням:

$$A_{я} = \frac{\text{Середньозважена вартість класифікованих активів}}{\text{Капітал банку}} \cdot 100.$$

Загальнорейтингова оцінка якості активів

Співвідношення між вартістю класифікованих активів і капіталом, %	Рейтингова оцінка
>5 %	сильний (1)
від 5 до 15 %	задовільний (2)
від 15 до 30 %	посередній (3)
від 30 до 50 %	граничний (4)
понад 50 %	незадовільний (5)

Метод наукового управління активами має на меті отримання максимального прибутку.

При цьому частина коштів вкладається в активи з високим процентом доходів, а частина – туди, де нижчі проценти, але з високою гарантією повернення. Тобто активи доцільно вкладати за кількома напрямками, що дозволить банку домагатися достатньої дохідності і дотримуватися коефіцієнтів ліквідності [47].

В управлінні банківськими операціями велике значення має забезпечення дотримання нормативів діяльності:

1 Норматив платоспроможності банку (Н2) – це співвідношення власних коштів (капіталу) банку і сумарних активів, зважених щодо відповідних коефіцієнтів за ступенем ризику.

Співвідношення власних коштів банку (ВК) і активів (А) визначає достатність капіталу банку для проведення активних

операцій з урахуванням ризиків, характерних для різноманітних видів банківської діяльності.

Показник платоспроможності (Н2) обчислюють за формулою

$$H2 = \frac{ВЛ}{А} \cdot 100. \quad (6.8)$$

Нормативне значення показника Н2 не може бути < 8 %.

2 Потрібно контролювати норматив співвідношення (Н5) високоліквідних активів (ВА) до робочих активів (РА) банку. Він характеризує питому вагу високоліквідних активів (ВА) у робочих активах (РА) і розраховується як

$$H5 = \frac{ВА}{РА} \cdot 100. \quad (6.9)$$

Нормативне значення показника має бути не менше 20 %.

3 Норматив загальної ліквідності розраховується як співвідношення загальних активів (А) до загальних зобов'язань (З):

$$H = \frac{ЗА}{ЗЗ} \cdot 100. \quad (6.10)$$

Нормативне значення – не менше 100 %.

Нормативне значення коефіцієнтів може змінюватися залежно від фінансово-економічної ситуації банків, політики держави та Національного Банку України.

Питання для самоконтролю

- 1 У чому полягає особливість організації ощадних банків?
- 2 Які банківські послуги є актуальними для ощадного банку?
- 3 У чому полягає суть статистичної діяльності ощадбанку?
- 4 Які статистичні показники характеризують діяльність установ ощадбанку?
- 5 Які кількісні показники використовують при аналізі вкладних операцій?
- 6 Які показники характеризують стабільність вкладів?
- 7 Які витрати відносять до витрат за вкладними операціями?
- 8 Як визначити собівартість однієї вкладної операції?

- 9 Основні шляхи зниження собівартості вкладних операцій.
10 Що розуміється під центрами ліквідності?
11 У чому полягає суть класифікації активів?
12 Як розрахувати якість активів?
13 В чому полягає мета методу наукового управління активами ощадбанку?
14 Як розрахувати норматив платоспроможності банку та норматив загальної ліквідності? Що вони характеризують?

ТЕМА 7. СТАТИСТИКА СТРАХУВАННЯ

План

- 7.1 Сутність, функції страхування та завдання його статистичного вивчення.
7.2 Показники страхової статистики.
7.3 Статистичний аналіз фінансового стану страхових компаній.

Основні поняття і терміни: страхування, економічний зміст страхування, страховий фонд, страховий ринок, страховики, страхувальники, страхові агенти, ознаки страхування, предмет статистики страхування, завдання статистики страхування, показники статистики страхування, страхові тарифи, нетто-ставка, брутто-ставка, навантаження, платоспроможність страховика.

7.1 Сутність, функції страхування та завдання його статистичного вивчення

Розвиток економіки України на сучасному етапі визначається перехідними явищами і процесами, пов'язаними з відсутністю чітко виробленої стратегії і тактики переходу від державної економіки до ринкової. З огляду на це особливої актуальності набули проблеми перебудови, адаптації та розвитку всіх складових національної страхової системи, вирішення яких забезпечить створення механізмів пристосування та гнучкості реакції на зміни зовнішніх факторів, факторів нестабільності і невизначеності, притаманних умовам переходу до ринкових форм господарювання [7, 38].

Страховання – це система економічних відносин, що полягають у створенні за рахунок підприємств, організацій та населення спеціального фонду коштів у використанні його для відшкодування збитків, що сталися внаслідок стихійного лиха та інших несприятливих випадкових явищ, а також для подання допомоги громадянам у разі настання в їхньому житті різних кризових ситуацій [14].

Тобто економічна зумовленість страхового захисту пояснюється необхідністю створення такого виду людської діяльності, який ґрунтується на акумуляції фінансових засобів з метою відшкодування збитків як фізичним, так і юридичним особам, що створює сприятливі умови для безперебійного процесу суспільного відтворення.

Економічний зміст страхування виражається через його функції:

- формування спеціалізованого страхового фонду грошових коштів;
- відшкодування збитку й особисте матеріальне забезпечення громадян;
- попередження страхових випадків і зменшення розміру збитків від стихійних лих і нещасних випадків.

У складі сукупного суспільного продукту будь-якого суспільства передбачається певна частина, яка служить резервом для відшкодування можливих збитків, завданих стихійним лихом або нещасним випадком. Такий спеціальний резерв називають **страховим фондом** [22, 38].

Страховий фонд є економічною необхідністю й обов'язковим елементом суспільного відтворення.

Головними суб'єктами страхового ринку є страховики, страхувальники та страхові посередники. Кожний з них виконує свою функцію, має свою специфіку та механізм реалізації економічних процесів.

Страховий ринок – це особлива соціально-економічна структура, певна сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист, формується пропозиція і попит на нього.

З іншого боку, страховий ринок можна розглядати як форму організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення захисту суспільства.

Страховиками є фінансові установи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, які приймають на себе зобов'язання зі створення колективного страхового фонду та виплати з нього страхового відшкодування. Страхувальниками вважають юридичних осіб і дієздатних громадян, які уклали зі страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України [38, 48].

Страхові агенти – це громадяни або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності.

Ознаки, які характеризують економічну категорію страхування:

- під час страхування виникають грошові перерозподільчі відносини, зумовлені наявністю страхового ризику як імовірності та можливості настання страхового випадку, здатного завдати матеріальних та інших збитків;

- для страхування характерні замкнені перерозподільчі відносини між його учасниками, які пов'язані з солідарним розподілом суми збитку одного чи кількох суб'єктів на всі суб'єкти, залучені до страхування;

- для організації замкненого розподілу збитку утворюють грошовий фонд цільового призначення, який формують за рахунок фіксованих внесків учасників страхування. Оскільки кошти фонду використовуються тільки між учасниками його створення, то розмір страхового внеску відображає частку кожного з них у розподілі збитку;

- страхування передбачає перерозподіл збитку як між різними територіальними одиницями, так і в часі;

- характерною рисою страхування є повернення мобілізованих у страховий фонд платежів.

У практиці страхування застосовують кілька систем страхування.

Страхування за пропорційною відповідальністю, яке передбачає неповне, часткове страхування об'єкта. Використання

цієї системи передбачає виплату страхового відшкодування, яка розраховується за формулою

$$Q = T \cdot \frac{S}{W}, \quad (7.1)$$

де Q – страхове відшкодування;

T – фактична сума збитку;

S – страхова сума за договором;

W – вартісна оцінка об'єкта страхування.

При цьому розмір страхового відшкодування тим більший, чим менша різниця між страховою сумою й оцінкою об'єкта страхування.

Відповідальність за першим ризиком, яка передбачає виплату страхового відшкодування у розмірі збитку, але в межах страхової суми.

Страхування за граничною відповідальністю, яке передбачає відшкодування збитків страховиком у визначених межах. Для цього встановлюється початковий (мінімальний) і кінцевий (максимальний) рівень збитку, який компенсується страховиком.

Предметом статистики страхування є вивчення системи економічних відносин, що виникають у процесі формування цільових фондів і коштів і їхнього використання на відшкодування матеріального та фінансового збитку, що з'являється при настанні різних несприятливих подій, а також надання допомоги громадянам при тих чи інших негативних ситуаціях у їхньому житті [27].

Основні завдання статистики страхування:

1 Розрахунок абсолютних, середніх і відносних показників страхування, їх аналіз.

2 Розрахунок страхових тарифів.

3 Удосконалення методики оцінювання величини ризиків і можливих збитків.

4 Дослідження ефективності діяльності страхових компаній у сфері ринкових відносин.

5 Вивчення тенденції розвитку страхових послуг, попиту на них і на цій основі можливого розширення сфери діяльності на страховому ринку.

7.2 Показники страхової статистики

Показники статистики страхування, які використовуються для оцінки діяльності страхових компаній, можна згрупувати залежно від видів страхування:

- показники особистого страхування;
- показники майнового страхування;
- показники, що характеризують фінансово-економічну діяльність страхових компаній.

Для більш повного статистичного аналізу діяльності страховиків для кожної з груп використовують абсолютні, відносні та середні показники. Дана система показників знайшла своє відображення в підручниках і навчальних посібниках з фінансової статистики авторів Головач А.В., Захожай В.Б., Лутчин Н.П. та ін.

До абсолютних статистичних показників відносять:

- абсолютний розмір власних і прирівняних до них засобів компаній, статутного капіталу;
- абсолютний розмір надходження страхових премій у цілому для портфеля і для окремих видів страхування;
- абсолютний розмір страхових виплат, у тому числі для окремих видів страхування;
- абсолютний розмір тарифних ставок;
- абсолютний розмір різних видів страхових резервів і т. д.

До відносних статистичних показників відносять:

- показник структури активів;
- рівень платоспроможності, розрахований на основі коефіцієнтів відхилень від нормативу співвідношення премій і витрат;
- відношення власних і прирівняних до них засобів до загальної суми внесків, що надійшли;
- частка перестраховування в страхових операціях (не повинна перевищувати рівень 45 %, щоб не створювати залежності страхової компанії від перестраховальника);

- відношення чистого прибутку до власного капіталу, що дозволяє найбільш об'єктивно оцінити діяльність компанії з погляду її фінансово-економічної ефективності;
- відношення нерозподіленого прибутку до загального обсягу власних засобів;
- показник рентабельності страхової діяльності (відношення чистого прибутку до загального обсягу власних засобів);
- показник частки страхових агентів до всього персоналу компанії;
- відношення резервів до майбутніх виплат і т. д.

До середніх показників відносять:

- прибуток, який припадає в середньому на 1 грн власних засобів;
- середній прибуток на 1 грн отриманої страхової премії в цілому і для різних видів страхування;
- середні витрати компанії з кожної 1 грн отриманої премії на власні потреби;
- середній розмір виплат з 1 грн премій у цілому і для видів страхування;
- премія, що припадає в середньому на одного зайнятого в компанії, на агента і т. д.

Одним з показників, який відносять до групи абсолютних, є розмір тарифної ставки.

Тарифна ставка – це ціна страхового ризику та інших витрат, адекватне грошове вираження зобов'язань страховика з укладенням договору страхування [38].

Тарифна ставка, на базі якої заключають договір страхування, називається брутто-ставкою.

Брутто-ставка складається з двох частин:

- **нетто-ставка**, яка являє собою частину страхового тарифу і виражає ціну страхового ризику;
- **навантаження** – це частина страхового тарифу, яка покриває витрати страховика з організації та проведення страхової справи, враховує відрахування в запасні фонди, містить елементи прибутку. В основу побудови нетто-ставки за будь-яким видом страхування покладено ймовірність настання страхової події. Отже, страхові тарифи повинні бути розраховані таким чином, щоб забезпечити виплату страхувальникам

відшкодування і забезпечити прибутковість діяльності страховика.

Тарифна нетто-ставка розраховується за формулою

$$T_H = PA \cdot K \cdot 100, \quad (7.2)$$

де T_H – тарифна нетто-ставка;

PA – імовірність страхової події;

K – коефіцієнт співвідношення середньої виплати і середньої страхової суми на один договір страхування.

Розгорнутий вигляд формули для розрахунку нетто-ставки зі 100 грн страхової суми

$$PA = \frac{M}{N} = \frac{K_B}{K_D}; K = \frac{C_B}{C_C}, \quad (7.3)$$

де M – кількість позитивних страхових випадків;

N – загальна кількість можливих страхових випадків;

K_B – кількість виплат за певний період;

K_D – кількість укладених договорів страхування за певний період;

C_B – середня виплата на один договір;

C_C – середня страхова сума на один договір.

У результаті проведених розрахунків формула **нетто-ставки зі 100 грн страхової суми** набуде вигляду

$$T_H = \frac{K_B}{K_D} \cdot \frac{C_B}{C_C} \cdot 100, \text{ або } T_H = \frac{B}{C} \cdot 100, \quad (7.4)$$

де B – загальна сума страхових виплат ($K_B \cdot C_B$);

C – загальна страхова сума застрахованих об'єктів ($K_D \cdot C_C$).

Отже, **брутто-ставка** розраховується за формулою

$$T_6 = T_H + H, \quad \text{або } T_6 = \frac{T_H}{100 - H} \cdot 100, \quad (7.5)$$

де H – навантаження, грн або %.

До найважливіших відносних статистичних показників належать:

1 Частота страхових випадків (ЧВ):

$$\text{ЧВ} = \frac{\text{Кількість страхових подій}}{\text{Кількість застрахованих об'єктів}} = \frac{e}{n}. \quad (7.6)$$

2 Частка постраждалих об'єктів (ЧП):

$$\text{ЧП} = \frac{\text{Кількість постраждалих об'єктів}}{\text{Загальна кількість застрахованих об'єктів}} = \frac{m}{n}. \quad (7.7)$$

3 Охоплення об'єктів страхування (ОС):

$$\text{ОС} = \frac{\text{Кількість застрахованих об'єктів страхування}}{\text{Страхове поле}} = \frac{n}{p}. \quad (7.8)$$

4 Збитковість страхової суми (ЗС):

$$\text{ЗС} = \frac{\text{Сума виплат страхового відшкодування}}{\text{Страхова сума всіх застрахованих об'єктів}} = \frac{B}{C}. \quad (7.9)$$

5 Коефіцієнт (ступінь) збитковості (КЗ):

$$\text{КЗ} = \frac{\text{Сума виплаченого страхового відшкодування}}{\text{Страхова сума всіх постраждалих об'єктів}} = \frac{B}{C_m}. \quad (7.10)$$

6 Спустошливість страхової події (коефіцієнт кумуляції ризику – ПС):

$$\text{ПС} = \frac{\text{Кількість постраждалих об'єктів}}{\text{Кількість страхових подій}} = \frac{m}{e}. \quad (7.11)$$

7 Норма збитковості (НЗ):

$$HЗ = \frac{\text{Сума виплаченого страхового відшкодування}}{\text{Сума зібраних страхових платежів}} \cdot 100 = \frac{B}{S} \cdot 100. \quad (7.12)$$

До *середніх* статистичних показників належать:

1 Середня страхова сума застрахованих об'єктів (\bar{C}_c):

$$\bar{C}_c = \frac{\text{Загальна страхова сума}}{\text{Кількість застрахованих об'єктів}} = \frac{C}{n}. \quad (7.13)$$

2 Середня страхова сума на один об'єкт, який постраждав (\bar{C}_m):

$$\bar{C}_m = \frac{\text{Страхова сума об'єктів, що постраждали}}{\text{кількість постраждалих об'єктів}} = \frac{C_m}{m}. \quad (7.14)$$

3 Середній розмір виплаченого страхового відшкодування (\bar{B}):

$$\bar{B} = \frac{\text{Сума виплаченого страхового відшкодування}}{\text{Кількість постраждалих об'єктів}} = \frac{B}{m}. \quad (7.15)$$

4 Середня сума страхового внеску (\bar{S}):

$$\bar{S} = \frac{\text{Сума виплат страхового відшкодування}}{\text{Середня сума застрахованих об'єктів}} = \frac{S}{n}. \quad (7.16)$$

5 Коефіцієнт (ступінь) важкості страхових подій (КВ):

$$\text{КВ} = \frac{\text{Сума виплат страхового відшкодування}}{\text{Середня страхова сума застрахованих об'єктів}} = \frac{B}{\bar{C}_c}. \quad (7.17)$$

або

$$\text{КВ} = \frac{\text{Сума виплат встрахового відшкодування}}{\text{Середня страхова сума постраждалих об'єктів}} = \frac{B}{\bar{C}_m},$$

або

$$\text{КВ} = \frac{\text{Сума виплат страхового відшкодування}}{\text{Середня розмір виплаченого страхового відшкодування}} = \frac{B}{\bar{B}},$$

або

$$KB = \frac{\text{Сума виплат страхового відшкодування}}{\text{Середня сума страхового внеску}} = \frac{B}{\bar{S}}.$$

7.3 Статистичний аналіз фінансового стану страхових компаній

Для більш детальної оцінки **фінансового стану і стабільності страхової компанії** доцільно розрахувати та проаналізувати такі показники:

$$R1 = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Обсяг страхових платежів}} \cdot 100 = \frac{\text{Пр}}{S} \cdot 100. \quad (7.18)$$

$$R2 = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Сума страхових відшкодувань}} \cdot 100 = \frac{\text{Пр}}{B} \cdot 100. \quad (7.19)$$

$$R3 = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Резервний фонд}} \cdot 100 = \frac{\text{Пр}}{\text{Фр}} \cdot 100. \quad (7.20)$$

$$R4 = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Затрати}} \cdot 100 = \frac{\text{Пр}}{З} \cdot 100. \quad (7.21)$$

$$K1 = \frac{\text{Навантаження}}{\text{Резервний фонд}} = \frac{H}{\text{Фр}}. \quad (7.22)$$

$$K2 = \frac{\text{Прибуток} + \text{резервний фонд}}{\text{Обсяг ризиків}} = \frac{\text{Пр} + \text{Фр}}{n}. \quad (7.23)$$

Одним з найважливіших показників діяльності страхових компаній є платоспроможність страховика, яка значною мірою залежить від правильності розрахунку страхових тарифів.

Платоспроможність страховика – це його здатність своєчасно в повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання, передусім страхові, за рахунок наявності достатньої суми ліквідних активів і засобів платежу [14].

Оцінка платоспроможності страхової компанії передбачає вивчення та аналіз причин фінансових ускладнень страховика.

Причини неплатоспроможності:

- невиконання плану (стратегії) з розширення охоплення страхового поля страхуванням;
- зниження якості наданих страхових послуг, а отже, і втрата як існуючих, так і потенційних клієнтів;
- збільшення витрат на утримання страхової компанії;
- нераціональне використання прибутку і, як результат, нестача власних джерел самофінансування;
- інфляційні процеси й податкова політика;
- в умовах конкуренції втрата сфери впливу на страховому ринку, а отже, і підвищення ризику збитковості страхової суми, страхових операцій;
- неплатоспроможність самих страхувальників та ін.

У ринковій економіці, коли можлива ліквідація страхової компанії внаслідок її банкрутства, одним з найважливіших показників фінансового стану є ліквідність. Узагальнюючим показником, який характеризує спроможність страховика в найкоротший термін виконати зобов'язання за рахунок наявних активів, є **коефіцієнт загальної ліквідності:**

$$K_{ал} = \frac{\text{Ліквідні активи}}{\text{Страхові резерви страховика}} = \frac{Ал}{Фр} \quad (7.24)$$

Показник, який характеризує можливість виконати страховиком всі свої зобов'язання, розраховується як

$$K_{мвз} = \frac{\text{Ліквідні активи}}{\text{Зобов'язання страховика}} = \frac{Ал}{Сз} \quad (7.25)$$

Виконання всіх зобов'язань можливе, якщо $K_{мвз} \geq 1$.

У процесі діяльності страхової компанії слід приділяти увагу своєчасності і повноті сплати страхових платежів за договором страхування. Для цього доцільно **порівняти дебіторську заборгованість із загальним обсягом суми сплачених страхових платежів:**

$$K_{\text{сп}} = \frac{\text{Дебіторська заборгованість страхувальників і посередників}}{\text{Сума сплачених страхових платежів}} = \frac{ДЗ}{S}. \quad (7.26)$$

Узагальнюючим показником, що характеризує ефективність функціонування власного капіталу, є **рентабельність страховика**, яка розраховується за формулою

$$R_c = \frac{\text{Прибуток страховика}}{\text{Власний капітал страховика}} \cdot 100 = \frac{\text{Пр}}{\text{ВК}} \cdot 100. \quad (7.27)$$

Даний показник відображає, скільки прибутку одержує страхова компанія на 1 грн задіяного власного капіталу (акціонерний капітал + нерозподілений прибуток попередніх років + резервний капітал).

У процесі аналізу діяльності страхових організацій можуть бути розраховані й інші показники (на базі статистичної звітності), які дозволяють отримати додаткову інформацію про фінансовий стан страховика та перспективи його розвитку.

Питання для самоконтролю

- 1 Дайте визначення поняття страхування.
- 2 Види страхування.
- 3 Функції страхування.
- 4 Перерахуйте ознаки категорії страхування.
- 5 На які групи поділяються показники статистики страхування?
- 6 Назвіть і дайте характеристику абсолютним показникам статистики страхування.
- 7 Назвіть і дайте характеристику відносним показникам статистики страхування.
- 8 Назвіть і дайте характеристику середнім показникам статистики страхування.
- 9 Назвіть основні завдання статистики страхування.
- 10 Що таке страховий тариф?
- 11 У чому різниця між нетто- і брутто-ставкою?
- 12 У чому полягає суть навантаження в брутто-ставці?

13 Які показники характеризують фінансовий стан страхової компанії? Дайте їм характеристику.

ТЕМА 8. СТАТИСТИКА ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

План

8.1 Сутність, предмет і завдання статистики фінансів підприємств.

8.2 Система статистичних показників фінансового стану підприємств.

8.3 Статистичне вивчення факторного аналізу прибутку.

Основні поняття і терміни: фінансова система держави, фінанси підприємств, функції фінансів підприємств, фінансові ресурси підприємств, майновий стан підприємств, ліквідність і платоспроможність, фінансова стійкість і стабільність, ділова активність, прибуток, прибутковість і рентабельність, платоспроможність.

8.1 Сутність, предмет і завдання статистики фінансів підприємств

Реформування фінансової системи держави супроводжується змінами, що зумовлені побудовою ринкової економіки. Ці перетворення поширюються і на процеси, що відбуваються на макро- і мікрорівнях. Однією з головних складових цього процесу є реформування фінансів підприємств і удосконалення бази їхнього статистичного дослідження.

Фінанси підприємств (організацій) – це економічні відносини, пов'язані з рухом грошей, формуванням грошових потоків, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі відтворення [7, 55].

Функції фінансів підприємств:

1) формування фінансових ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності;

2) розподіл і використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності;

3) контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів.

Специфіка фінансів підприємницьких структур полягає в тому, що за їх допомогою мобілізуються кошти і створюються фонди фінансових ресурсів, які не призначені для подальшого перерозподілу, а передбачають обслуговування процесу виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг.

Організація фінансів підприємств, що функціонують на комерційних засадах, базується на таких принципах:

- принцип господарської та юридичної самостійності, який проявляється у самостійності підприємства з питань виробничої та господарської діяльності відносно використання власних, прорівняних до них і позикових ресурсів згідно зі статутом і потребами;

- принцип самоокупності, який полягає в забезпеченні покриття власними доходами витрат за рахунок одержання позитивних результатів діяльності;

- принцип прибутковості, який передбачає покриття витрат на просте відтворення і формування прибутку;

- принцип самофінансування, суть якого полягає в покритті витрат на просте відтворення дебіторської заборгованості, кредитів і процентів по них за рахунок отриманого прибутку;

- створення резервних фондів, що пов'язане з існуванням різноманітних ризиків в умовах ринкової економіки та зміни ринкової кон'юнктури;

- принцип фінансової дисципліни, який передбачає дотримання юридичною особою фінансових зобов'язань перед бюджетно-кредитною системою, фондовим ринком, державними цільовими фондами, іншими партнерами;

- принцип фінансової відповідальності за результати діяльності, своєчасне виконання зобов'язань, сплату податків і т. д.;

- принцип фінансового планування, який передбачає можливість самостійного визначення напрямків руху грошових потоків.

Фінансові ресурси підприємства – це сума коштів, які спрямовуються в основні та оборотні засоби підприємства і характеризують його фінансовий потенціал, тобто можливість підприємства у проведенні витрат з метою одержання прибутку [53].

Важливою є роль фінансів підприємств у забезпеченні збалансованості в економіці країни матеріальних і грошових фондів, призначених для споживання та нагромадження.

Основні завдання статистики фінансів підприємств:

- аналіз обставин і структури джерел формування фінансових ресурсів;
- аналіз напрямків використання грошових коштів;
- оцінка ефективності використання ресурсів;
- оцінка фінансової стійкості та платоспроможності підприємства;
- оцінка виконання фінансово-кредитних зобов'язань господарюючими суб'єктами;
- аналіз стану рентабельності і фінансової стабільності.

8.2 Система статистичних показників фінансового стану підприємств

В умовах ринкових відносин, коли розвиток підприємств і організацій здійснюється в основному за рахунок власних коштів, важливе значення має стійкий фінансовий стан, що характеризується системою показників [24]. Показники оцінки фінансового стану підприємства мають охоплювати практично весь спектр його діяльності, що дозволить одержати відповідь на питання, наскільки доцільно розвивати чи встановлювати відповідні економічні відносини з цим підприємством з боку інших суб'єктів господарювання.

Вивчення комплексу основних оцінюючих показників діяльності підприємства доцільно проводити за такими напрямками, які дозволять виявити залежність кінцевих результатів діяльності підприємства як від стану його матеріально-технічної бази, ефективності використання основних засобів, так і від рівня менеджменту, форми власності на даному підприємстві.

Основні напрями вивчення фінансового стану підприємства:

- 1 Майновий стан підприємства.
- 2 Ліквідність і платоспроможність.
- 3 Фінансова стійкість і стабільність.
- 4 Ділова активність.

5 Прибутковість і рентабельність.

Основні показники оцінки майнового стану підприємств:

1 Сума господарських коштів, що є в розпорядженні підприємства.

Даний показник відображає вартість активів, які перебувають на балансі підприємства і дорівнює результату нетто-балансу.

2 Питома вага активної частини основних засобів у загальній сумі основних засобів підприємства ($У_a$):

$$У_a = \frac{\text{Вартість активної частини основних засобів}}{\text{Вартість основних засобів}} \cdot 100. \quad (8.1)$$

3 Коефіцієнт оновлення ($К_{он}$), що характеризує частку нових основних засобів у загальній вартості їх на кінець року:

$$К_{он} = \frac{\text{Балансова вартість введених основних засобів}}{\text{Вартість основних засобів на кінець року за балансом}}. \quad (8.2)$$

4 Коефіцієнт вибуття ($К_v$):

$$К_v = \frac{\text{Балансова вартість основних засобів, що вибули}}{\text{Балансова вартість основних засобів на початку періоду}}. \quad (8.3)$$

5 Коефіцієнт зносу ($К_{зн}$):

$$К_{зн} = \frac{\text{Сума зносу основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів}}. \quad (8.4)$$

6 Коефіцієнт придатності ($К_{прд}$):

$$К_{прд.} = \frac{\text{Залишкова вартість основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів}}. \quad (8.5)$$

7 Коефіцієнт приросту ($К_{пр}$):

$$К_{пр} = \frac{\text{Сума приросту основних засобів}}{\text{Балансова вартість основних засобів на початку періоду}}. \quad (8.6)$$

Оцінка даної групи показників характеризує майновий стан підприємства з точки зору стану його матеріально-технічної бази та можливих напрямків підвищення ефективності її використання.

Основні показники ліквідності і платоспроможності.

Поточна платоспроможність, яка означає наявність у достатньому обсязі коштів і їх еквівалентів для розрахунків за кредиторською заборгованістю, що вимагає негайного погашення.

Перспективна платоспроможність, яка забезпечується узгодженістю зобов'язань і платіжних засобів протягом прогнозного періоду, що у свою чергу залежить від складу, обсягів і ступеня ліквідності як поточних активів, так і швидкості настання погашення поточних зобов'язань.

Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнянні коштів активу, згрупованих за ступенем їх ліквідності, з короткостроковими зобов'язаннями пасиву, згрупованих за ступенем терміновості їх погашення.

Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо

$$A1 \geq П1; A2 \geq П2; A3 \geq П3; A4 \leq П4;$$

де $A1$ – група абсолютно ліквідних активів: готівка та короткострокові фінансові вкладення;

$A2$ – група швидко реалізованих активів: векселі отримані та всі види поточної дебіторської заборгованості;

$A3$ – група повільно реалізованих активів: сировина, матеріали, готова продукція, незавершене виробництво;

$A4$ – група важко реалізованих активів: основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові фінансові вкладення, незавершене будівництво, довгострокова заборгованість, відстрочені податкові активи, видатки майбутніх періодів, інші необоротні активи;

$П1$ – найбільш термінові зобов'язання, які слід погасити протягом поточного місяця: кредиторська заборгованість, кредити банку, терміни повернення яких настали;

$П2$ – середньострокові зобов'язання з терміном погашення до одного року;

ПЗ – довгострокові кредити банку та позики;

П4 – власний капітал підприємства (розділ I, II, V пасиву балансу).

Для оцінювання ліквідності підприємства поряд з абсолютними показниками доцільно розрахувати і відносні: коефіцієнт абсолютної ліквідності – інформація для постачальників сировини та матеріалів; коефіцієнт швидкої ліквідності – інформація для банків; коефіцієнт поточної ліквідності - для інвесторів.

1 Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Кал):

$$\text{Кал} = \frac{A_1}{\text{П}_1 + \text{П}_2} \geq 0,2. \quad (8.7)$$

2 Коефіцієнт швидкої (термінової) ліквідності (Кшл):

$$\text{Кшл} = \frac{A_1 + A_2}{\text{П}_1 + \text{П}_2} \geq 1. \quad (8.8)$$

3 Коефіцієнт поточної ліквідності (загальний коефіцієнт покриття боргів) (Кпл):

$$\text{Кпл} = \frac{A_1 + A_2 + A_3}{\text{П}_1 + \text{П}_2} \geq 2. \quad (8.9)$$

Слід врахувати, що коефіцієнти ліквідності можуть характеризувати фінансовий стан як задовільний, але фактично ця оцінка буде недостовірною, якщо в поточних активах значну частку займають короткострокова дебіторська заборгованість та неліквідні активи.

Платоспроможність означає наявність у підприємства грошових коштів і їх еквівалента, достатніх для розрахунків за кредиторською заборгованістю, що вимагає негайного погашення [30].

4 Коефіцієнт загальної платоспроможності (Кзп):

$$\text{Кзп} = \frac{\text{активи підприємства}}{\text{Зобов'язання підприємства}} \geq 2. \quad (8.10)$$

5 Частка оборотних коштів в активах (Уок):

$$U_{OK} = \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Всього господарських засобів}} \cdot 100. \quad (8.11)$$

6 Частка виробничих запасів у поточних активах (Увз):

$$U_{BZ} = \frac{\text{Запаси та витрати}}{\text{Поточні активи}} \cdot 100. \quad (8.12)$$

7 Частка власних оборотних коштів у виробничих запасах (Увок):

$$U_{BOK} = \frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Запаси та витрати}} \cdot 100. \quad (8.13)$$

8 Коефіцієнт критичної оцінки (Кко):

$$K_{KO} = \frac{\text{Грошові кошти + ринкові цінні папери +
дебіторська заборгованість}}{\text{Поточні пасиви}}. \quad (8.14)$$

Вивчення цієї групи показників дає можливість виявити «вузькі» місця в ліквідності і стані платоспроможності підприємства, а отже, і запропонувати потенційні шляхи покращення даного становища.

Основні показники фінансової стійкості і стабільності.

Фінансовий стан підприємства, його стійкість багато в чому залежить від оптимальності структури джерел капіталу (співвідношення власних і позикових коштів), від оптимальності структури активів підприємства і, в першу чергу, від співвідношення основних і оборотних коштів, а також зрівноваженості активів і пасивів підприємства за функціональною ознакою [42].

1 Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії), або концентрації власного капіталу (Кфн):

$$K_{\Phi H} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Загальна вартість нетто-балансу}}. \quad (8.15)$$

Він характеризує частину активів підприємства, яка сформована за рахунок власних і прирівняних до них джерел коштів.

2 Коефіцієнт фінансової залежності (Кфз):

$$K_{\Phi Z} = \frac{\text{Активи}}{\text{Власний капітал}}. \quad (8.16)$$

Він показує, яка сума активів припадає на 1 грн власних коштів.

3 Коефіцієнт концентрації залученого (позикового) капіталу (Кзк):

$$K_{ZK} = \frac{\text{Залучений капітал}}{\text{Загальна валюта нетто-балансу}}. \quad (8.17)$$

Він показує частину активів підприємства, яка сформована за рахунок залучених (позикових) коштів короткострокового та довгострокового характеру.

4 Частка чистих активів у загальній валюті балансу (Уча):

$$U_{\text{ча}} = \frac{\text{Чисті активи підприємства}}{\text{Загальна валюта нетто-балансу}} \cdot 100. \quad (8.18)$$

5 Коефіцієнт структури залученого капіталу (Ксзк):

$$K_{\text{сзк}} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Залучений капітал}}. \quad (8.19)$$

6 Коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел (Кфкд):

$$K_{\text{фкд}} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Власний капітал} + \text{довгострокові зобов'язання}} \quad (8.20)$$

7 Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом (Кпб):

$$K_{\text{пб}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Залучений капітал}} \quad (8.21)$$

8 Коефіцієнт фінансового ризику (Кфр), або коефіцієнт фінансового левериджу:

$$K_{\text{фр}} = \frac{\text{Залучений капітал}}{\text{Власний капітал}} \quad (8.22)$$

Даний коефіцієнт є одним із основних індикаторів фінансової стійкості. Чим він вищий, тим більше ризику при вкладанні капіталу в дане підприємство.

Основні показники ділової активності

При вивченні та аналізі фінансово-господарської діяльності підприємства показники ділової активності застосовуються для характеристики поточної виробничої та комерційної діяльності.

1 Прибуток на 1 грн реалізованої продукції (Прп):

$$Prp = \frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Обсяг реалізації}} > 20. \quad (8.23)$$

2 Коефіцієнт ділової активності (Кда):

$$K_{\text{да}} = \frac{\text{Обсяг реалізації}}{\text{Середня величина валюти балансу}} > 1. \quad (8.24)$$

Зниження коефіцієнта свідчить про падіння попиту на продукцію підприємства, що у свою чергу веде до скорочення виробництва і втрати певної частини споживчого ринку.

3 Коефіцієнт ефективності використання фінансових ресурсів (Кевр):

$$Кевр = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Середня величина валюти балансу}} > 0,20. \quad (8.25)$$

Цій коефіцієнт показує, яку віддачу у вигляді прибутку одержує підприємство на 1 грн майна, що знаходиться в розпорядженні підприємства.

4 Коефіцієнт використання власних коштів (КВВК):

$$КВВК = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня величина власних коштів}} > 0,5. \quad (8.26)$$

5 Продуктивність праці одного працівника (ПП):

$$ПП = \frac{\text{Обсяг реалізації}}{\text{Середньоспискова чисельність робітників}} \quad (8.27)$$

Даний показник залежить від галузі діяльності підприємства та номенклатури продукції.

6 Фондовіддача основних засобів (ФВ):

$$ФВ = \frac{\text{Обсяг реалізації}}{\text{Середня вартість основних засобів}} > 3. \quad (8.28)$$

7 Оборотність дебіторської заборгованості (Одз):

$$Одз = \frac{\text{Обсяг реалізації}}{\text{Середня дебіторська заборгованість}} > 18. \quad (8.29)$$

8 Середній термін обороту дебіторської заборгованості (Тдз):

$$Тдз = \frac{360}{\text{Оборотність дебіторської заборгованості}} < 20 \text{ днів}. \quad (8.30)$$

9 Оборотність виробничих засобів (Овз):

$$Овз = \frac{\text{Витрати на виробництво}}{\text{Середні виробничі запаси}} > 8 \text{ днів}. \quad (8.31)$$

10 Оборотність оборотних засобів (Ооз):

$$\text{Ооз} = \frac{\text{Обсяг реалізації}}{\text{Середня величина оботних активів}} > 7. \quad (8.32)$$

11 Оборотність власного капіталу (Овк):

$$\text{Овк} = \frac{\text{Обсяг реалізації}}{\text{Середня сума власного капіталу}} > 8. \quad (8.33)$$

12 Оборотність всього капіталу (Ок):

$$\text{Ок} = \frac{\text{Обсяг реалізації}}{\text{Середня валюта балансу}} > 5. \quad (8.34)$$

Показники в п.п. 11 і 12 характеризують ефективність використання коштів з точки зору активності залучення частини власного і всього капіталу у збільшенні продажів.

13 Період окупності власного капіталу (ПОВк):

$$\text{ПОВк} = \frac{\text{Середня величина власного капіталу}}{\text{Чистий прибуток}}. \quad (8.35)$$

Отже, вивчення показників ділової активності дозволяє одержати необхідну інформацію про співвідношення між різними джерелами фінансування, фондівіддачею, рентабельністю виробництва.

При вивченні динаміки абсолютних показників ділової активності слід оцінити, чи існує між ними **оптимальне співвідношення, яке забезпечує перспективу розвитку діяльності підприємства:**

$$\text{ТРчп} > \text{ТРв} > \text{ТРа} > 100\%, \quad (8.36)$$

де ТРчп – темп зростання чистого прибутку;

ТРв – темп зростання виторгу від продажу;

ТРа – темп зростання авансованого капіталу.

Основні показники прибутковості і рентабельності

Фінансові результати діяльності підприємства характеризуються приростом суми власного капіталу (чистих активів), основним джерелом якого є прибуток від операційної, фінансової, інвестиційної діяльності, а також отриманий внаслідок надзвичайних обставин.

Прибуток – це економічна категорія, яка комплексно відображає господарюючу діяльність підприємства у формі грошових нагромаджень [27].

При вивченні та аналізі прибутку підприємства розрізняють такі його види:

Валовий прибуток, який являє собою загальний обсяг прибутку підприємства і розраховується як різниця, між чистим доходом від реалізації продукції (робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (робіт, послуг).

Прибуток від операційної діяльності включає інші операційні доходи, а також адміністративні витрати, витрати на збут й інші операційні витрати.

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування являє собою різницю між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування і сумою податків із прибутку. З іншого боку, це результат після виплати процентів кредиторам.

Чистий прибуток – це та сума прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати всіх податків, економічних санкцій, інших обов'язкових відрахувань.

1 Прибутковість активів (ПРа):

$$\text{ПРа} = \frac{\text{Прибуток від звичайної діяльності після сплати податків і дивідендів на привілейовані акції}}{\text{Усього активів – нематеріальні активи}} \cdot 100. \quad (8.37)$$

2 Прибутковість реалізації (ПРр):

$$\text{ПРр} = \frac{\text{Чистий прибуток від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг}}{\text{Обсяг реалізації}} \cdot 100\%. \quad (8.38)$$

3 Прибутковість інвестицій у підприємство (ПРі):

$$\text{ПРі} = \frac{\text{Прибуток від звичайної діяльності після сплати податків}}{\text{Інвестиції}} \cdot 100\%. \quad (8.39)$$

4 Прибутковість від звичайної діяльності до оподаткування (ПРзд):

$$\text{ПРзд} = \frac{\text{Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування}}{\text{Усього активів – нематеріальні активи}} \cdot 100\% \quad (8.40)$$

Вивчення показників прибутковості підприємства дозволяє оцінити реальний стан кінцевих результатів його діяльності і визначити можливі результати її покращення.

8.3 Статистичне вивчення факторного аналізу прибутку

Оскільки підприємства одержують основну частину прибутку від реалізації продукції, то в процесі аналізу необхідно вивчити виконання плану, динаміку прибутку та особливу увагу приділити вивченню впливу окремих факторів на зміну його суми.

Величина прибутку від реалізації продукції (Пр) по підприємству в цілому залежить від таких факторів:

- 1) обсяг реалізованої продукції – Q;
- 2) структура реалізованої продукції – d;
- 3) собівартість - S;
- 4) ціни реалізації - P.

Отже,

$$\Pi = \sum[(Q \cdot di) \cdot (Pi - Si)], \quad (8.41)$$

звідси

$$\Pi_0 = \sum[(Q_0 \cdot di_0) \cdot (Pi_0 - Si_0)]; \quad (8.42)$$

$$\Pi_1 = \sum[(Q_1 \cdot d_1)(Pi_1 - Si_1)]. \quad (8.43)$$

Розрахунок впливу факторів на зміну суми прибутку від реалізації продукції проведемо за допомогою методу ланцюгової підстановки:

$$\Pi_Q = \sum[(Q_1 \cdot di_0) \cdot (Pi_0 - Si_0)] \quad (8.44)$$

при зміні обсягу реалізації.

$$\Pi_d = \sum[(Q_1 \cdot di_1) \cdot (P_0 - S_0)] \quad (8.45)$$

при зміні структури
реалізованої продукції.

$$\Pi_p = \sum[(Q_1 \cdot di_1) \cdot (Pi_1 - Si_0)] \quad (8.46)$$

при зміні цін реалізації.

$$\Pi_s = \sum[(Q_1 \cdot di_1) \cdot (Pi_1 - Si_1)] \quad (8.47)$$

при зміні собівартості продукції.

Зміна суми прибутку за рахунок:

1) обсягу реалізації продукції

$$\Delta\Pi_Q = \Pi_Q - \Pi_0; \quad (8.48)$$

2) структури продукції:

$$\Delta\Pi_d = \Pi_d - \Pi_Q; \quad (8.49)$$

3) середніх цін реалізації:

$$\Delta\Pi_p = \Pi_p - \Pi_d; \quad (8.50)$$

4) собівартості реалізованої продукції:

$$\Delta\Pi_s = \Pi_s - \Pi_p. \quad (8.51)$$

Зміна величини прибутку за аналізований період розраховується як

$$\begin{aligned} \Delta\Pi &= \Pi_1 - \Pi_0 = \\ &= \sum [(Q_1 \cdot di_1)(Pi_1 - Si_1)] - \sum [(Q_0 \cdot di_0)(Pi_0 - Si_0)], \end{aligned} \quad (8.52)$$

або

$$\Delta\Pi = \Pi_s - \Pi_0 = \sum - \sum [(Q_0 \cdot di_0)(Pi_0 - Si_0)],$$

тобто

$$\Pi_1 - \Pi_0 = \Pi_s - \Pi_0 \Rightarrow \Pi_1 = \Pi_s.$$

На величину прибутку від реалізації окремих видів продукції впливають такі фактори:

- 1) обсяг продажу продукції – Q_1 ;
- 2) ціна – P_i ;
- 3) собівартість – S_i .

Факторна модель прибутку від реалізації продукції окремих видів має вигляд

$$\Pi_i = Q_i(P_i - S_i) \quad (8.53)$$

Зміна суми прибутку за рахунок:

- 1) обсягу продажів:

$$\Delta\Pi_{Qi} = Q_1(P_0 - S_0) - Q_0(P_0 - S_0) = (Q_1 - Q_0) \cdot (P_0 - S_0); \quad (8.54)$$

- 2) ціни реалізації:

$$\begin{aligned} \Delta\Pi_p &= Q_1(P_1 - S_0) - Q_1(P_0 - S_0) = \\ &= Q_1[(P_1 - S_0) - (P_0 - S_0)] = Q_1(P_1 - P_0); \end{aligned} \quad (8.55)$$

- 3) собівартості реалізованої продукції:

$$\Delta\Pi_s = Q_1(P_1 - S_1) - Q_1(P_1 - S_0) = \quad (8.56)$$

$$Q_1 [(P_1 - S_1) - (P_1 - S_0)] = Q_1 (S_0 - S_1).$$

Отже,

$$\Delta\Pi_i = \Pi_1 - \Pi_0 = Q_1 (P_1 - S_1) - Q_0 (P_0 - S_0), \quad (8.57)$$

або

$$\Delta\Pi_i = \Pi_s - \Pi_0 = Q_1 (P_1 - S_1) - Q_0 (P_0 - S_0).$$

На рівень рентабельності окремих видів продукції впливають такі фактори:

- 1) середні ціни реалізації – P_i ;
- 2) собівартість одиниці продукції – S_i .

Рентабельність окремих видів продукції розраховується як

$$Ri = \frac{\Pi_i}{V_i} 100 = \frac{Q_i(P_i - S_i)}{Q_i \cdot S_i} 100 = \frac{P_i - S_i}{S_i} 100, \quad (8.58)$$

де V_i – витрати на виробництво i -го виду продукції.

Розрахунок впливу факторів на зміну рівня рентабельності:

$$R_0 = \frac{P_0 - S_0}{S_0} \text{ — при базових факторних показниках;} \quad (8.59)$$

$$R_p = \frac{P_1 - S_0}{S_0} \text{ — при зміні рівня цін;} \quad (8.60)$$

$$R_s = \frac{P_1 - S_1}{S_1} \text{ — при зміні собівартості.} \quad (8.61)$$

Отже, зміна рівня рентабельності за рахунок:

$$1) \text{ ціни: } \Delta R_p = R_p - R_0 = \frac{P_1 - S_0}{S_0} - \frac{P_0 - S_0}{S_0} = \frac{P_1 - S_0 - P_0 + S_0}{S_0} = \frac{P_1 - P_0}{S_0}; \quad (8.62)$$

$$2) \text{ собівартості: } \Delta R_s = R_s - R_p = \frac{P_1 - S_1}{S_1} - \frac{P_1 - S_0}{S_0}. \quad (8.63)$$

У цілому за аналізований період:

$$\Delta R = R_1 - R_0, \text{ або } \Delta R_s = R_s - R_0 = \frac{R_1 - S_1}{S_1} - \frac{R_0 - S_0}{S_0}. \quad (8.64)$$

При статистичному аналізі прибутку та рентабельності підприємства слід також враховувати вплив інфляції, що дасть можливість одержати більш об'єктивні показники за рахунок індексації цін. Отже, аналіз фінансових результатів діяльності підприємства дозволяє не тільки оцінити реальну величину прибутку, проаналізувати його зміни в динаміці, вивчити джерела утворення та напрямки використання, але й віднайти можливі резерви зростання прибутку та підвищення рівня рентабельності за рахунок оптимізації витрат і збільшення обсягів виробництва.

Питання для самоконтролю

- 1 У чому суть фінансів підприємств?
- 2 Назвіть функції фінансів підприємств.
- 3 На яких принципах базується організація фінансів підприємств?
- 4 Перерахуйте основні завдання статистики фінансів підприємств.
- 5 Назвіть основні напрями вивчення фінансового стану підприємства.
- 6 Дайте характеристику основним показникам оцінки майнового стану підприємства.
- 7 Дайте характеристику основним показникам ліквідності і платоспроможності.
- 8 Охарактеризуйте основні показники фінансової стійкості і стабільності.
- 9 Види прибутку підприємства, їх характеристика.
- 10 За допомогою яких показників вивчають прибутковість підприємства?
- 11 Фактори, що впливають на величину прибутку підприємства від реалізації продукції.

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ЗА ТЕМАМИ ДИСЦИПЛІНИ

Індивідуальні завдання з дисципліни «Фінансова статистика» виконуються студентом самостійно при консультуванні викладачем. Допускаються випадки виконання комплексної тематики кількома студентами.

Індивідуальна робота передбачає підготовку рефератів, доповідей, інформаційного матеріалу, які в подальшому можуть бути використані для написання курсових, дипломних і магістерських робіт. Інша форма індивідуальної роботи стосується студентів, які мають намір глибше досліджувати визначену проблему з метою підвищення рівня їх підготовки, розкриття індивідуальних творчих здібностей, подальшої наукової праці. При цьому студенту надається можливість самостійно обирати проблему, підбирати літературу, готувати матеріал для доповідей, наукових досліджень.

При виконанні індивідуальних завдань передбачається, що студент має необхідний обсяг знань з загальноекономічних курсів і базових дисциплін, а також володіє теоретичними знаннями та практичними навичками у системі збору, обробки та аналізу даних за допомогою методів статистичного аналізу в системі фінансів.

1 Теоретичні основи фінансової статистики

- 1 Організація фінансової статистики в Україні і за кордоном.
- 2 Фінанси як економічна категорія, їх функції та задачі аналізу.
- 3 Фінансова система України як об'єкт фінансової статистики.
- 4 Історія розвитку соціально-економічної та фінансової статистики в Україні та за кордоном.

5 Сучасні засоби автоматизації та нові інформаційні технології в статистиці фінансів.

6 Соціально-економічна суть фінансової системи і задачі статистичного вивчення.

7 Статистичні показники, що входять до системи національних рахунків, методи їх розрахунку. Індивідуальні навчально-дослідні завдання.

8 Система національних розрахунків і її значення в статистичних дослідженнях.

9 Склад фінансових ресурсів у секторах економіки, їх розподіл і перерозподіл.

2 Статистика державного бюджету

1 Бюджет як економічна категорія та основний фінансовий план держави.

2 Склад бюджетної системи та принципи її побудови.

3 Суть, склад і джерела формування фінансових ресурсів.

4 Економічний зміст і склад доходів і видатків бюджету.

5 Фінансові ресурси держави.

6 Задачі аналізу балансу фінансових ресурсів.

7 Бюджетний дефіцит. Бюджетний профіцит. Оцінка за роки незалежності України.

8 Податкова політика України в сучасних умовах.

9 Становлення та розвиток податкової системи України.

10 Сутність і характеристика фінансів населення.

11 Соціальні гарантії як фактор зростання суспільного добробуту.

12 Заробітна плата в системі доходів громадян.

13 Розвиток державного фінансового планування в промислово-розвинених демократичних країнах заходу.

14 Складові фінансового механізму та його вплив на процеси суспільного розвитку.

15 Витрати державного бюджету на розвиток соціально-культурної сфери в умовах ринку.

16 Склад та оцінка централізованих і децентралізованих ресурсів держави.

17 Аналіз витрат державного бюджету на оборону та скорочення штату військовослужбовців.

3 Статистика кредиту

1 Сутність державного кредиту та його значення у перерозподілі фінансових ресурсів.

2 Соціально-економічна сутність кредиту та задачі його статистичного вивчення. Основні показники статистики кредиту.

3 Статистичне вивчення оборотності та ефективності кредиту.

4 Методи вивчення структури та динаміки кредитних ресурсів і їх джерел.

5 Кредитна система розвинутих країн.

6 Економічні наслідки державного зовнішнього боргу.

7 Показники валютних курсів і процентних ставок і їх статистичний аналіз.

8 Роль процентної ставки на фінансовому ринку та способи її встановлення.

9 Фінансовий ринок як об'єкт фінансово-банківської статистики: структура, фінансові потоки та показники.

10 Функціонування МВФ та його фінансові відносини з Україною.

11 Проблеми фінансових відносин України та міжнародних фінансових інституцій.

4 Статистика грошового обігу

1 Концепція оцінки вартості грошей у часі.

2 Статистичне вивчення динаміки цін і товарів підприємств в умовах ринкової економіки.

3 Грошова система, паперові та кредитні гроші, їх статистичне вивчення.

4 Статистика грошового обігу, її задачі та інформаційна база.

5 Статистичне вивчення інфляції на основі показників її рівня та динаміки.

6 Види інфляції, її причини, наслідки та методи оцінки.

7 Емісія грошей та інфляція в умовах ринкових відносин.

8 Проблеми прогнозних розрахунків грошової маси в умовах міграції робочої сили.

5 Статистика цінних паперів

1 Ринок державних цінних паперів у фінансовій системі України.

2 Розвиток і регулювання ринку цінних паперів у регіоні.

3 Ринок цінних паперів як об'єкт фінансової статистики: структура, об'єми, аналітичні показники.

4 Цінні папери, їх економічна сутність, класифікація та задачі аналізу.

5 Аналіз узагальнюючих показників ринку цінних паперів.

6 Первинний і вторинний ринки цінних паперів.

7 Аналіз сучасного стану фондового ринку України.

8 Дослідження доходу та ризику інвестицій в акції та облігації.

9 Статистичне вивчення ціни і дохідності простих акцій.

10 Статистичне вивчення дохідності державних облігацій.

6 Статистичне вивчення інвестиційної діяльності

1 Інвестиційна політика України в ринкових умовах.

2 Оцінка ефективності реальних інвестицій в умовах ринкової економіки.

3 Джерела фінансування інвестиційної діяльності.

4 Інвестиційна діяльність підприємств у сфері зовнішньоекономічних відносин.

5 Проблеми залучення міжнародних інвестицій в економіку України.

6 Аналіз ефективності лізингових операцій.

7 Проблеми економічної ефективності інвестицій.

8 Оцінка доцільності фінансових інвестицій в окремі галузі промисловості.

9 Особливості залучення підприємствами України фінансових ресурсів на міжнародних ринках.

10 Оцінка інвестиційної привабливості окремих компаній і фірм.

11 Оцінка інвестиційних ризиків і форми їх страхування.

12 Формування, оцінка та оперативне управління інвестиційним портфелем.

13 Інфляція та її вплив на результати інвестиційної діяльності.

14 Амортизаційні відрахування - суттєве джерело фінансових інвестицій підприємств.

15 Оцінка та прогнозування макроекономічних показників розвитку інвестиційного ринку.

7 Статистика страхування

1 Фінансова оцінка сучасного стану страхування в Україні (по різних видах).

2 Оцінка платоспроможності страхової компанії в умовах ринкових відносин.

3 Роль страхування в забезпеченості потреб підприємства у страховому захисті.

4 Статистика страхування, її задачі та інформаційні джерела.

5 Соціально-економічна сутність страхової справи та задачі статистичного вивчення.

6 Роль зарубіжних банків і страхових компаній у «завоюванні» страхового ринку України.

7 Фінансова оцінка ризику при страхуванні від нещасних випадків, медичному страхуванні та ін.

8 Статистичні показники фінансових результатів страхових організацій, їх аналіз.

9 Фінансові проблеми в організації страхових виплат і шляхи їх подолання.

10 Основні показники статистики страхування, методи їх розрахунку.

11 Роль держави в процесі перестраховання як гаранта і джерела поповнення валютних ресурсів країни.

8 Статистика фінансів підприємств

1 Особливості формування фінансових ресурсів підприємств.

2 Самофінансування та його роль у формуванні фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

3 Фінансові ресурси підприємств і сфера фінансових відносин.

4 Вплив галузевих особливостей на організацію фінансів підприємств.

5 Оцінка кредитоспроможності підприємства в умовах ринкової економіки.

6 Показники стану та ефективності використання основних засобів.

7 Джерела та порядок фінансування капітальних вкладень.

8 Оцінка розміщення та структури капіталу підприємства.

9 Статистика транспорту, її основні задачі, показники, методи.

10 Статистика сфери товарного обігу.

11 Статистика підприємництва.

12 Фінансова стійкість підприємства в умовах інфляції.

13 Прибуток, його зміст і роль у доходах суб'єктів господарювання.

14 Аналіз ефективності використання кредитів підприємством.

15 Розподіл і використання прибутку підприємства в умовах ринкової економіки.

16 Рентабельність, її види і резерви зростання.

17 Аналіз фінансового стану підприємства.

18 Моделювання факторних систем фінансових показників.

19 Аналітична діагностика можливості банкрутства.

20 Статистична оцінка фінансової стійкості комерційних організацій.

21 Фінансова санація та основні напрями запобігання банкрутству.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Алёхин Б.И. Рынок ценных бумаг: Учеб. пособие. – М.: Юнити-Дана, 2010. – 463 с.
- 2 Астахов В.П. Анализ финансовой устойчивости фирмы и процедуры связанные с банкротством. – М.: Ось-89, 1996. – 80 с.
- 3 Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси: Навч. посібник / За заг. ред. В.Д. Базилевича. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.
- 4 Балабанов И.Т. Рынок ценных бумаг: Коммерческая азбука. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 128 с.
- 5 Банківська справа: Навч. посібник / За ред. Р.І. Тиркало. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314 с.
- 6 Бірюков В., Єфімов В., Залетов О. та ін. Страхове посередництво: теорія та практика: Навч. посібник / За ред. О.М. Залетова. – К.: Міжнародна агенція «Вее Zone», 2004. – 416 с.
- 7 Берзон Н.И., Буянова Е.А., Кожевников М.А., Чаленко А.В. Фондовый рынок. – М.: Вита-пресс, 1998. – 400 с.
- 8 Бернстайн Л.А. Анализ финансовой отчётности. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 622 с.
- 9 Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посібник. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 386 с.
- 10 Бурроу К. Основы страховой статистики. – М.: Анкил, 1996. – 97 с.
- 11 Бюджетна система України: Навч. посібник / С.І. Юрій, Й.М. Крисоватий та ін.; за ред. С.І. Юрія, Й.М. Бескида. – К.: НЮС, 2000. – 400 с.
- 12 Василенко Л.І., Василенко А.В. Фінанси: Навч. посібник / За ред. Л.І. Василенка. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 199 с.
- 13 Головач А.В., Захожай В.Б., Головач Н.А. Банківська статистика. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту та бізнесу, 1999. – 186 с.
- 14 Головач А.В., Захожай В.Б., Шустіков А.А. Фінансова статистика (з основами теорії статистики). – К.: Міжнародна академія управління персоналом, 2006. – 221 с.

15 Гроші та кредит: Підручник / Б.С. Івасів, М.Л. Савлук, В.А. Ющенко та ін.; За ред. Б.С. Івасіва. – Тернопіль: Карт-бланш, 2008. – 528 с.

16 Гуменюк В.Я., Міщук Г.Ю. Біржове регулювання підприємницьких ризиків: Монографія. – Рівне: УДУВГП, 2004. – 127 с.

17 Державні фінанси: Навч. посібник / За заг. ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге, вид. перероб і доп. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.

18 Едророва В.Н., Мизиковский Е.А. Учет и анализ финансовых активов: акции, облигации, векселя. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 624 с.

19 Єріна А.М., Мазуренко О.К., Пальян З.О. Економічна статистика: Практикум. – К.: ТОВ УВПК «ЕксОБ», 2002. – 232 с.

20 Кочетков В.Н. Анализ кредитоспособности клиента. Кредитные риски. – К.: УФИМБ, 1998. – 128 с.

21 Кочетков В.Н., Омельченко О.В. Основи аналізу діяльності комерційного банку: Навч. посібник. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 96 с.

22 Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 224 с.

23 Крамченко Л.І., Лутчин Н.П., Москаль Б.С. Економічна статистика: Навч. посібник. – Львів: Новий світ - 2000, 2004. – 364 с.

24 Лапішко М.Л. Основи фінансово-статистичного аналізу економічних процесів: Підручник. – Львів: Світ, 1995. – 328 с.

25 Липпе П. Экономическая статистика. – Йена: Густав Фишер Ферлаг Штуттгарт. – 1995. – 629 с.

26 Лутчин Н.П., Миронюк А.К. Статистика фінансів: Навч. посібник. – 2-ге вид., випр. і доп. – Львів: Новий Світ - 2000, 2004. – 364 с.

27 Мальчик М.В., Галашко С.І., Пелех А.І. Фінансова статистика: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 184 с.

28 Меркулов Я.С. Теоретическое и практическое пособие по финансовым вычислениям. – М.: ИНФРА, 1996. – 336 с.

29 Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 2003. – 278 с.

30 Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит: Навч. посібник. – Львів: Новий Світ - 2000, 2006. – 432 с.

31 Моторин Р.С. Міжнародна статистика: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1993. – 203 с.

32 Назаров М.Т. Статистика финансов. – М.: Омега – Л, 2007. – 464 с.

33 Новицький В.Е., Плотніков О.В. Динаміка зовнішніх боргових зобов'язань України. – К.: Політична думка, 2000. – 330 с.

34 Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.

35 Павлов В.І., Пилипенко І.І., Кривов'язюк І.В. Цінні папери в Україні: Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. – К.: Кондор, 2004. – 400 с.

36 Пилипенко Л.П. Фінансовий аналіз як інструментарій оцінки рівня ризику інвестора // Фінанси України. – 1997. – №1. – С. 80-85.

37 Плиса В.Й. Страхування: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2006. – 392 с.

38 Рубцов Б.Б. Зарубежные фондовые рынки. – М.: ИНФРА, 1996. – 188 с.

39 Рябушкин Б.Т. Основы статистики финансов. – М.: Финстатинформ, 1997. – 80 с.

40 Рязузов Н.Н., Соловьев В.И. Статистика в кредитных учреждениях. – М., 1985. – 224 с.

- 41 Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посібник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
- 42 Семенова Е.В. Операции с ценными бумагами. – М.: «Дело» АНХ, 2009. – 488 с.
- 43 Снігурська Л.П. Банківські операції і послуги: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2006. – 456 с.
- 44 Статистика: Навч.-метод. посібник для самот. вивч. дисц. / А.М. Єріна, Р.М. Моторин, А.В. Головач та ін.; За заг. ред. А.М. Єріної, Р.М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 448 с.
- 45 Статистика: Підручник / С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єріна та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с.
- 46 Статистика финансов: Учебник / Под ред. В.Н. Салина. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 816 с.
- 47 Сухарський В.С. Ощадна справа: основи теорії і практики. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 218 с.
- 48 Уманец Т.В. Финансово-банковская статистика. – К., 1992. – 215 с.
- 49 Уманец Т.В. Практикум по финансово-банковской статистике. – К., 1999. – 123 с.
- 50 Уотшем Т. Дж., Паррамоу К. Количественные методы в финансах. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 525 с.
- 51 Федоренко В.Г. Інвестування: Підручник. – К.: Алеута, 2006. – 443 с.
- 52 Фінансово-банківська статистика. Практикум: Навч. посібник / П.Г. Вашків, П.І. Пастер, В.П. Огорожук, С.І. Ткач; За ред. С.І. Ткача. – К.: Либідь, 2002. – 324 с.
- 53 Фінанси: Навч. посібник / В.С. Загорський, О.Д. Вовчак, І.Г. Благун, І.Г. Чуй. – К.: Знання, 2006. – 247 с.
- 54 Фінанси підприємств: Навч. посібник / За ред. Г.Г. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с.
- 55 Фінанси підприємств: Підручник/ А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред.

А.М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2005. – 546 с.

56 Хелфєрт Э. Техника фінансового аналізу. – С.Пб.: Питєр, 2003. – 640 с.

57 Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 360 с.

58 Шарп У.Ф., Александрєр Г., Бєйли Дж. Инвестиции. – М.: ИНФРА, 2001. – 1028 с.

59 Шустіков А.А. Фінансова статистика: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 209 с.

